

ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ

ΣΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΟΠΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 1981

2
Α
ΙΑ

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΟΠΩΝ

(Προσκυνοῦμε τὸν τόπον ὅπου
περπάτησαν τὰ πόδια του.)

(Vilnay σ. 472)

(Λατινική ἐπιγραφή πάνω ἀπὸ τὴν εἰ-
σοδο τοῦ ναοῦ τῶν Φραγκισκανῶν,
στὸ χωριὸ Κανά, κτισμένος στὴ θέση,
ὅπου ἦταν τὸ σπῆτι ποὺ ἐγινε ὁ γά-
μος καὶ τὸ πρῶτο θαῦμα τοῦ Χριστοῦ).

Στις 3 ὥς τις 12 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1978 ἐγινε στὸ Ἰσραήλ τὸ 22 Συνέδριο τῆς Fédération Internationale des Journalistes et Ecrivains du Tourisme (F.I.J.E.T.) ποὺ ση-
μαίνει Διεθνὴς Ὁμοσπονδία συγγραφέων καὶ Δημοσιογράφων
Τουρισμοῦ.

Στὴ διεθνή αὐτὴ ὁργάνωση, ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1956, σύμφω-
να μὲ τις ἀρχές τῆς UNESCO, μετέχουν οἱ ἀντίστοιχες ὁργανώ-
σεις 25 κρατῶν καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ Ἑνωσὴ Ἑλλή-
νων Συγγραφέων καὶ Δημοσιογράφων Τουρισμοῦ, ποὺ ἐδρεύει
στὴν Ἀθήνα.

Σκοπὸς τῆς διεθνoῦς αὐτῆς ὁργάνωσης εἶναι, φυσικά, ἡ
μελέτη καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Τουρισμοῦ, πάνω σὲ καλύτερες βά-
σεις καὶ ὄχι μόνο γιὰ συναλλαγματικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέ-
ροντα.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁργανώνει κάθε χρόνο ἓνα συνέδριο
σὲ μιὰ χώρα, ποὺ διαρκεῖ 8 ἡμέρες, στὸ ὁποῖο συμμετέχουν
ὅσα ἀπὸ τὰ μέλη τῶν διαφόρων ὁργανώσεων δηλώσουν. Τὰ
ἐξοδα βαρύνουν τοὺς συνέδρους.

Τὸ 1977 τὸ συνέδριο ἐγινε στὴ Βουδαπέστη, μὲ τὴ συμμε-
τοχὴ 138 μελῶν τῶν ὁργανώσεων 21 κρατῶν. Στὸ τελευταῖο
συνέδριο τοῦ Τέλ - Ἀβίβ πήραν μέρος 113 ἀντιπρόσωποι ἀπὸ
14 κράτη. Σ' αὐτὸ συμμετεῖχε καὶ ἡ Ἑνωσὴ Ἑλλήνων συγγρα-
φέων καὶ δημοσιογράφων Τουρισμοῦ μὲ 9 τακτικὰ μέλη, ἐκτὸς

τῶν συνοδῶν. Ἐτσι, ὕστερα ἀπὸ ἓνα ταξίδι μιάμισης ὥρας, βρεθήκαμε στὸ ἀεροδρόμιο Μπὲν Γκουριὸν τοῦ Τέλ Ἀβίβ.

Ὑστερα ἀπὸ τὶς συνεδριάσεις τοῦ Σώματος ἐπισκεφθήκαμε ὁμαδικὰ τὰ σπουδαιότερα ἱστορικὰ μέρη τῆς χώρας ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Γκολάν στὰ σύνορα τῆς Συρίας καὶ τοῦ Λιβάνου μέχρι τὸ λιμάνι τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας Ἐϊλάτ μὲ πούλμαν καὶ μὲ ἀεροπλάνο τῶν τοπικῶν γραμμῶν «ARKIA». Ἡ ξενάγηση ἐγίνε ἀπὸ τὴν τοπικὴ Ὀργάνωση.

Οἱ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὶς διαδρομὲς καὶ τὶς ἐπισκέψεις στὸ ἐσωτερικὸ τῶν Ἀγίων Τόπων, ἰδίως σ' ἐμᾶς τοὺς Ὀρθόδοξους Χριστιανούς, ἦταν ἓνα ἀναβάπτισμα. Πολιτεῖες καὶ χωριά, ὀνόματα γνωστά μας ἀπὸ τὰ παιδικὰ μας χρόνια, ὅπως καὶ τὰ τοπωνύμια τοῦ τόπου μας. Ποιὸς Χριστιανὸς θὰ βρεθεῖ στὴν Ἱερουσαλήμ, στὴ Βηθλεέμ, στὴν Ἱεριχώ, στὴ Γενησαρέτ, στὴ λίμνη τῆς Γαλιλαίας, στὸ χωριὸ Κανά, στὸ ψαροχώρι τῆς Καπερναοῦμ καὶ τόσους ἄλλους τόπους, ποὺ συνδέονται μὲ τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία, καὶ δὲν θὰ συγκινηθεῖ; Περπατώντας στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, στὴν ὁδὸ τοῦ Μαρτυρίου, τὴ βία Ντολορόζα, ἀναπλάσσεις στὴ φαντασία σου τὸ δράμα τοῦ Χριστοῦ, τοὺς Γραμματεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους, ποὺ δὲν λείπουν ἀπὸ κανένα λαὸ καὶ ἀπὸ καμμιά ἐποχὴ, τοὺς κατακτητὲς Ρωμαίους, τὴν πορεία πρὸς τὸ Γολγοθᾶ...

Γιὰ τοὺς Ἀγίους αὐτοὺς τόπους θέλω νὰ σᾶς μιλήσω. Ἀλλὰ πρὶν μποῦμε στὸ κύριο θέμα ἃς κάμομε μιὰ ἀναδρομὴ στὴν ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ τοῦ Λαοῦ του, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους λαοὺς τοῦ κόσμου.

Πηγὴ τῆς ἱστορίας τῆς χώρας αὐτῆς μέχρι τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Πολλοὶ νομίζουν, ὅτι ὅσα ἀναφέρονται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι «εὐσεβεῖς μῦθοι», ὅπως λένε. Ἀλλὰ σήμερα ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη διαπιστώνει, ὅτι ὅσα ἀναφέρονται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι ἱστορικὰ γεγονότα. Κι ἔτσι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη θεωρεῖται σήμερα μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πηγὲς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Ἡ Πεντάτευχος, τὸ ἀρχαιότερο κείμενό της, εἶναι ἔργο τοῦ ἴδιου τοῦ

Μωυσῆ, ποὺ ἔζησε 13 αἰῶνες πρὶν νὰ γεννηθεῖ ὁ Χριστός.

Ἡ προϊστορία τῆς χώρας αὐτῆς εἶναι συνδεμένη μὲ τὴν προϊστορία τῆς δικῆς μας χώρας καὶ μάλιστα τῆς Κρήτης. Στὴν ἴδια τὴν Παλαιὰ Διαθήκη (Δευτερονόμιο 2, 23) ἀναφέρεται : *Τοὺς Εὐαίους, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς χωρία μέχρι Γάζης, ἐξωλόθρευσαν οἱ Καφθορεῖμ (Κρήτες) οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τὴν Καφθόρ, καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸν τόπον των.*

Ἀρχικὰ ὑπῆρχαν διάφορες ἀντιλήψεις τῶν εἰδικὰ ἀσχολουμένων γιὰ τὴν καταγωγή τῶν Καφθορεῖμ ἢ Φιλισταίων. Ἀλλὰ στὴν προφητεία τοῦ Ἱερεμῖα (κεφ. 47, 4) ἀναφέρεται : *Ὁ Κύριος πρόκειται νὰ καταστρέψει τοὺς Φιλισταίους, τὸ ὑπόλοιπον τῆς νήσου Καφθώρ.* Συνεπῶς ἡ Καφθώρ ἦταν νῆσος.

Ἄλλο κείμενο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Σαμουὴλ κεφ. 17, 4) τοὺς Καφθορεῖμ τοὺς ἀναφέρει Φιλισταίους. *Καὶ ἐξῆλθεν ἀνὴρ πολεμιστῆς ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τῶν Φιλισταίων, ὀνομαζόμενος Γολιάθ, ἀπὸ τὴν Γέθ, ὕψους ἑξήκων καὶ μιᾶς σπιθαμῆς. Καὶ εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του περικεφαλαίαν χαλκίνην (Βασιλειῶν Α, Κεφ. 17, 4). Καὶ ὁ Ἀμὼς (Κεφ. 9, 7) ἀναφέρει :* *ὅπως τοὺς Φιλισταίους ἐκ τῆς Κιαφθώρ...*

Συνεπῶς οἱ Καφθορεῖμ καὶ οἱ Φιλισταῖοι εἶναι ὁ ἴδιος λαὸς καταγόμενος ἀπὸ τὴ νῆσο Καφθόρ, δηλαδὴ τὴν Κρήτη. Ὑστερα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές στὴν Κρήτη καὶ στὴν Παλαιστίνη ἀποδείχτηκε, καὶ ἐγινε δεκτὸ ἀπὸ ὅλους, ὅτι Καφθόρ λεγόταν ἡ νῆσος Κρήτη καὶ οἱ Καφθορεῖμ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦταν οἱ Κρητικοὶ τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς. Καὶ ἡ κεραμεικὴ ποὺ βρέθηκε τελευταῖα στὶς πόλεις τῶν Καφθορεῖμ διαπιστώνει, ὅτι οἱ Φιλισταῖοι ἦταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Αἰγαιακοῦ - Μινωϊκοῦ Πολιτισμοῦ, γιὰ τὰ ἀγγεῖα ποὺ βρέθηκαν ἐκεῖ καὶ ἡ διακόσμησή των εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὰ μινωικά. Τὰ εἶδαμε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τοῦ Τέλ Ἀβ'β.

Οἱ Φιλισταῖοι ἤξεραν νὰ κατεργάζονται μονοπωλιακὰ τὸ σίδηρο στὴ Γῆ Χαναάν. Ἦταν πολιτικὰ ὀργανωμένοι θαυμασία, σὲ συνεχεῖ πολεμικὴ ἐτοιμότητα καὶ ἐπαιξαν ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Παλαιστίνης. Σὰν λαὸς ναυτικὸς ἐγκαταστάθηκε στὰ παράλια τῆς Παλαιστίνης. Οἱ πόλεις Ἀκκαρῶν (ἡ σημερινὴ Ἀκκο βορείως τῆς Χάϊφα), ἡ Ἀσκαλὼν,

ἡ Ἀζοτο, ἡ σημερινὴ Ashdod, ἡ Γὰδ καὶ ἡ Γάζα ἀποτελοῦσαν τὴν Πεντάπολη τῶν Φιλισταίων, ποὺ ἦταν μιὰ πολιτικὴ Ὁμοσπονδία. Ἡ κυριαρχία τῶν Φιλισταίων στὴ Γῆ Χαναάν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ 1200 π.Χ.

Ἀλλὰ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οἱ Φιλισταῖοι ἀναφέρονται καὶ Πελιστιῖμ. Οἱ Ὁ' τὸ μεταγράφουν Φιλιστιῖμ. Στὸ βιβλίο Σοφία Σειράχ (Κεφ. 47, 7) ἀναφέρεται : ἐξέτρεψεν (ὁ Δαυὶδ) ἐχθροὺς κυκλῶθεν καὶ ἐξουθένωσεν Φυλιστιῖμ τοὺς ὑπερποντίους... Καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ Φλάβιος Ἰώσηπος (Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία Ε', 295, σελ. 322) ἀναφέρει τοὺς Φιλιστίνους καὶ Παλαιστίνους. Οἱ Ἑβραῖοι ἔλεγαν Erets Pelishtim ποὺ σημαίνει Γῆ τῶν Φιλισταίων. Ἀπὸ τὴν Ἑβραϊκὴ αὐτὴ ὀνομασία ὁ Ἡρόδοτος (Β 104, Γ, 5, 92, Ζ, 89 κ.λπ.) ὀνόμασε Παλαιστίνην τὸ παράλιο τμήμα τῆς Γῆς Χαναάν, ὅπου κατοικοῦσαν οἱ Πελιστιῖμ - Φιλισταῖοι. Ἐπειτα τὸ ὄνομα περιλάμβανε ὅλη τὴ Γῆ Χαναάν. Συνεπῶς ἡ ὀνομασία Παλαιστίνη σημαίνει τὴ χώρα τῶν Κρητῶν ἀποίκων στὴ Γῆ Χαναάν.

Τὸ δυτικὸ αὐτὸ ἄκρο τῆς Ἀσίας ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ ὁ ἐμπορικὸς δρόμος ποὺ ἐνώνει τίς δυὸ ἡπείρους τοῦ Παλαιοῦ Κόσμου τὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρικὴ. Ἡ βιβλικὴ Γῆ Χαναάν ἦταν ὁ συνδετικὸς κρίκος τῶν δύο ἀρχαιότατων πολιτισμῶν, τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, καὶ εἶδε νὰ περνοῦν ἀπὸ πάνω της ἀπὸ τὸ βορρᾶ πρὸς τὸ νότο καὶ ἀπὸ τὸ νότο πρὸς τὸ βορρᾶ στρατείες μὲ διαφορετικὰ λάβαρα, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Μεσοποταμίας, τοῦ Μεγάλου Ἀλέξανδρου, τῆς Ρώμης, τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Ἰσλάμ... Ἡ ἄμμος τῆς ἐρήμου σκεπάζει ἀκόμη πολλὰ ἴχνη τῶν διαβάσεων τῶν διαφόρων λαῶν, φρούρια, ἱερὰ καὶ τάφους. Πολλοὺς τάφους.

Οἱ κραυγὲς αὐτὲς τῆς Ἱστορίας δὲν μπόρεσαν νὰ σταματήσουν τὴ συνέχιση τῆς παλινδρόμησης αὐτῶν τῶν λαῶν καὶ στὸν ἴδιο χῶρο διαδραματίζονται καὶ σήμερα τραγικὰ γεγονότα. Ὁ ἄνθρωπος κατόρθωσε νὰ κατακτήσει τὸ διάστημα, νὰ περπατήσει στὸ φεγγάρι. Ἀλλὰ, τυφλωμένος ἀπὸ τὴν ἀπληστία του καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, δὲν κατόρθωσε νὰ ἐννοήσει ἀκόμη τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του.

Τὰ ἴδια οἰκονομικὰ συμφέροντα τοῦ «κατεστημένου» πρὶν 2000 χρόνια σταύρωσαν τὸν κήρυκα τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Εἰρήνης. Τὰ ἴδια συμφέροντα τῶν ὀλίγων κινοῦν καὶ σήμερα τὰ νήματα τῆς διαμάχης ὅχι μόνο τῶν λαῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν μεταξύ των.

Οἱ ἱερὲς πόλεις, ἡ Γερουσαλήμ, ἡ Βηθλεέμ, ἡ Ναζαρέτ καὶ τόσες ἄλλες καταστράφηκαν καὶ ξανακτίστηκαν πολλές φορές ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ διάφορους κατακτητές. Κοινὴ μοῖρα τῶν τόπων, ποὺ βρίσκονται στὸ δρόμο τῆς μετακίνησης λαῶν. Ἑβραῖοι, Φιλισταῖοι, Αἰγύπτιοι, Βαβυλώνιοι, Πέρσες, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Βυζαντινοί, Τοῦρκοι ἐναλλάσσονταν στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ τὰ χώματά των εἶναι ποτισμένα μὲ τὸ αἷμα ὅλων αὐτῶν τῶν λαῶν.

Οἱ Ἑβραῖοι, λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, ἀναφέρεται στὴν Ἱστορία καὶ μὲ τὰ ὀνόματα Ἰσραηλίτες καὶ Ἰουδαῖοι. Γενάρχη των θεωροῦν τὸν Ἀβραάμ. Ὁ Ἀβραάμ γεννήθηκε 2000 χρόνια πρὸ Χριστοῦ στὴν πόλιν τῆς Κάτω Μεσοποταμίας Οὐρ, καὶ μετοίκησε στὴ Χαρρὰν τῆς Βόρειας Μεσοποταμίας, Ἐκεῖ πῆρε τὴ θεία πρόσκληση γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ Γῆ Χαναάν, τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας.

Οἱ Χαναναῖοι καὶ οἱ Φοίνικες, πρῶτοι κάτοικοι τῆς χώρας αὐτῆς, ἦταν λαὸς εἰδωλολατρικὸς καὶ λάτρευε τὸ θεὸ Βάαλ, ποὺ σημαίνει Κύριος, ἰδιοκτῆτης. Θεωροῦνταν θεὸς τῆς γονιμότητος ἀλλὰ καὶ τῆς θύελλας καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ἦταν ἀντίστοιχος περίπου μὲ τὸν δικό μας Δία τὸ νεφεληγερέτη ποὺ κρατοῦσε τὸν κεραυνὸ στὸ χέρι. Τὸ ἱερὸ ζῶο τοῦ Βάαλ ἦταν ὁ ταῦρος καὶ εἰκονίζεται μὲ κερασφόρο κεφαλὴ ταύρου, ποὺ θυμίζει τὸν δικό μας Μινώταυρο. Ὅπως ξέρομε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Μυθολογία ὁ Δίας ἀπήγαγε τὴ θυγατέρα τοῦ βασιλεῖα τῆς Φοινίκης Ἀγήνορα, τὴν Εὐρώπη, μεταμφιεσμένος σὲ ταῦρο, καὶ τὴν ἔφερε στὴ ράχη του στὴ Γόρτυνα, ὅπου συνευρέθη μ' αὐτὴ καὶ γέννησε τὸ Μίνωα.

Συνεχεῖς πόλεμοι τῶν Βαβυλωνίων τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς δεύτερης π.Χ. χιλιετηρίδας ὑποδούλωσαν τοὺς Ἰσραηλίτες

καὶ τοὺς ὀδήγησαν αἰχμάλωτους στὴ Βαβυλώνα.

Τὸ 18 αἰώνα π.Χ. κακὲς χρονιὲς ἀνάγκασαν τοὺς Κατοίκους τῆς Ἀμμου, τοὺς Ἑβραίους, νὰ ζητήσουν βοσκὲς γιὰ τὰ ποιμνία τῶν στίς εὐφορες πεδιάδες τοῦ Νείλου. Τότε ἐγινε καὶ ἡ ἀγοραπωλησία τοῦ Ἰωσήφ στοὺς Ἰσμαηλίτες ἐμπόρους, καὶ αὐτοὶ τὸν μεταπούλησαν στὴν Αἴγυπτο στὸν Πετεφρῆ, τὸν ἀρχηγὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Φαραώ. (Γένεσις 37, 36). Ὁ Ἰωσήφ κατόρθωσε, χάρις στίς ἱκανότητές του, νὰ γίνει δεύτερος μετὰ τὸν Φαραώ στὴν ἱεραρχία τῆς Αἰγύπτου (Γένεσις 41, 42) καὶ νὰ προστατέψει τοὺς ὁμοεθνεῖς του Ἰσραηλίτες. Ἡ βιβλικὴ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς παραμονῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴν Αἴγυπτο τέσσερις αἰῶνες εἶναι ἀληθινή.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωσήφ οἱ Ἰσραηλίτες δὲν πέ-
ρασαν καλὰ στὴν Αἴγυπτο. Οἱ αἰγύπτιοι ἄρχοντες τοὺς χρησι-
μοποιοῦσαν σὲ καταναγκαστικὰ ἔργα καὶ ἡ ζωὴ τῶν εἶχε κα-
ταντήσει μαρτύριο. *Καὶ περιήγαγον οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς Ἰσραηλί-
τας εἰς τραχεῖαν δουλείαν. Κατεπίκραινον τὴν ζωὴν τῶν διὰ τῆς
σκληρᾶς ἐργασίας εἰς τὴν ἀσβεστοκονίαν καὶ τὴν πλινθοποιίαν καὶ
εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας.* (Ἐξοδος I, 13, 14).

Καὶ δὲν ἦταν μόνο αὐτό. Ὁ Φαραώ διάταξε τίς μαῖες νὰ
φονεύουν τὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ νὰ ρίπτον-
ται στὸ Νεῖλο. (Ἐξοδος I, 16, 22).

Ἐνας ἐξυπνος καὶ τολμηρὸς Ἰσραηλίτης, ὁ Μωϋσῆς, κα-
τόρθωσε νὰ ἐλευθερώσει τοὺς ὁμοεθνεῖς του ἀπὸ τὴ δουλεία,
ὀδηγώντας τοὺς ὅχι ἀπὸ τὸ γνωστὸ δρόμο πρὸς τὴ χώρα τῶν
Φιλισταίων ἀλλὰ ἀπὸ ἀντίθετο δρόμο (Ἐξοδος 13, 17) πρὸς τὸ
νότο, τὸ δρόμο τῶν «μεταλλορύχων», πρὸς τὴν ἔρημο τοῦ Θεο-
βάδιστου Ὁρους Σινᾶ. Σαράντα χρόνια, μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ,
περιπλανήθηκαν ἀπὸ ὄαση σὲ ὄαση, ἀπὸ πηγὰδι σὲ πηγὰδι
γιὰ νερό, τρεφόμενοι ἀπὸ τὸ «μάννα τοῦ οὐρανοῦ», τὸ *Μάν* ἐς
σαμά, ποὺ ἔπεφτε κάθε πρωὶ σὰν δροσὰ καὶ κρεμώταν σταλα-
μαθιὲς στὰ χόρτα, στίς πέτρες καὶ στὰ κλαδιὰ τῶν δένδρων.

Ἐκεῖ, στὸ Σινᾶ, βρίσκονται οἱ ρίζες μιᾶς ἀπαράβλητης
πίστης στὸν Ἐνα καὶ μόνο Θεό! Ὁ Μωϋσῆς εἶναι ὁ κήρυκας
τοῦ Μονοθεϊσμοῦ.

Ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρξε θρησκευτικὸς, πολιτικὸς καὶ πολεμι-

κὸς ἡγέτης τῶν Ἰσραηλιτῶν. Τοὺς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τῆ δουλεία καὶ κατόρθωσε νὰ τοὺς ὀδηγήσει μέσα ἀπὸ ἔρημους τόπους, χωρὶς νερό, χωρὶς τροφή, μὲ ἀφάνταστες στερήσεις πρὸς τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Στὴν πολιτική του χρησιμοποίησε τὸ θεῖον ὅπου ὑπάκουσαν οἱ θρησκευόμενοι Ἰσραηλῖτες.

Ἀνέβηκε στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους Χωρήβ καὶ πῆρε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴ Διαθήκη, ποὺ εἶναι ὁ Καταστατικὸς Χάρτης, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, τοῦ Ἰσραήλ, γιατί περιέχει διατάξεις θρησκευτικοῦ, ἀστικοῦ καὶ λειτουργικοῦ περιεχομένου.

Ἡ ἀνάβαση τοῦ Μωυσῆ στὸ ὄρος Χωρήβ μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀνάβαση τοῦ Μίνωα κάθε ἐννιά χρόνια στὸ Δικταῖο Ἄντρο, ὅπου ὁ πατέρας του ὁ Δίας τοῦ ὑπαγόρευε τὴ σοφὴ νομοθεσία του, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος (τ. 178).

τῆσι δ' ἐνὶ Κνωσός, μεγάλη πόλις, ἐνθα τε Μίνως

ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου δαριστής.

Ὁ Μωυσῆς ὄρισε συνεχιστὴ τοῦ ἔργου, ποὺ δὲν πρόφθασε νὰ τελειώσει, δηλαδὴ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴ Γῆ Χαναάν, τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. (Μιὰ εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ντυμένου μὲ φράγκικη πανοπλία, βρίσκεται στὸ παλιὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἀσώματος τῶν Ἀρχανῶν. Στὸ ἴδιο παριστάνονται καὶ τὰ τείχη τῆς Ἱεριχῶς. (Βλ. Μαν. Χατζηδάκη, Τοιχογραφίες στὴν Κρήτη, Κρητ. Χρονικά, ΣΤ', 71).

Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ συνέχισε τὴν πορεία πρὸς τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας καὶ ἔφθασαν μπροστὰ στὴν πόλιν Ἱεριχῶ μὲ τὰ διπλὰ τείχη. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ περιγράφει (Κεφ. 6, 2) τὴν κατακρήμνιση τῶν τειχῶν αὐτῶν ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν σαλπύγων ἀπὸ κέρατα κριῶν καὶ τοὺς ἀλλαλαγμοὺς τῶν πολεμιστῶν. Τὸ σχέδιο γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἱεριχῶς τὸ ἔδωσε ὁ Κύριος στὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.

Ἀλλὰ οἱ περιπέτειες τοῦ Ἰσραήλ δὲν ἐτελείωσαν στὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Οἱ πόλεμοι συνεχίστηκαν μὲ τοὺς Φιλισταίους. Ὁ Δαυὶδ τοὺς νίκησε καὶ ἀνακηρύχτηκε βασιλιάς τῶν Ἰσραηλιτῶν. Κυρίεψε τὴν Ἱερουσαλὴμ τὸ 1104 π.Χ. καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ ἐνωμένου θεοκρατικοῦ Βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ.

Ὁ σοφός, ποιητής, μουσικός καὶ στρατηγὸς Δαυὶδ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους ἀρχηγοὺς λαῶν καὶ ἰδρυτὲς κρατῶν.

Τὸ 965 τὸν διαδέχτηκε ὁ γιὸς του Σολομών. Αὐτὸς μεγάλωσε τὸ βασίλειο τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὰ ὄρη τοῦ Λιβάνου μέχρι τὸ Ἐϊλάτ. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς σοφότερους βασιλειαδες, ποιητὴς κι αὐτός, συγγραφέας τοῦ ᾠσματος τῶν ᾠσμάτων καὶ τῆς Σοφίας Σολομώντος, ἂν καὶ ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι γράφτηκε στὸ πρωτότυπο ἐλληνικὰ ἀπὸ ἐλληνομαθῆ Ἰουδαῖο τῆς Αἰγύπτου τὸ δεῦτερο π.Χ. αἰῶνα.

Ὁ Σολομών ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ ἔργα εἰρηνικά. Ἐκτίσσε στὴν Ἱερουσαλὴμ τὸν «Οἶκο τοῦ Κυρίου» τοῦ Ἰσραὴλ, τὸν περίφημο ναὸ τοῦ Σολομώντα, ἕνα θαῦμα ἀρχιτεκτονικῆς καὶ πλούτου.

Στὴ Γεσιὼν Γαβὴρ, κοντὰ στὸ σημερινὸ Ἐϊλάτ, Ἀμερικανοὶ ἀρχαιολόγοι ἀποκάλυψαν τὶς ἐγκαταστάσεις τῶν ὀρυχείων τοῦ χαλκοῦ τοῦ Σολομώντα. Ἐκεῖ εἶχε δημιουργήσει στόλο, ποὺ διέπλεε τὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα πρὸς τὴ χώρα Ὀφείρ. Ἡ θέση τῆς βιβλικῆς αὐτῆς χώρας (στὸ βιβλίο Βασιλέων Α, κεφ. 9, 28), πιστεύεται, ὅτι ἦταν στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Μοζαμβίκης καὶ Ρωδεσίας. Ἐκεῖ ἀνακαλύφθηκε τελευταῖα ἀπὸ τὸ Γερμανὸ γεωλόγο Karl Mauch τὸ 1871 ἕνα χρυσορυχεῖο προχριστιανικῆς ἐποχῆς καὶ ὑπάρχει ἡ πιθανότητα ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ προμηθευόταν τὸ χρυσό, τὸ ἐλεφαντόδοντο καὶ πιθήκους ὁ Σολομών. Ἐκεῖ εἶναι καὶ τὰ μυστηριώδη ἐρείπια τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς Zimbabwe, ποὺ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερα μυστήριον ἄλυτο. (Βλ. R. Summers : Zimbabwe, A Rhodesian Mystery, Nelson 1965). Γεγονὸς εἶναι ὅτι τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Ἀφρικῆς παρέπλεαν τὰ πλοῖα τοῦ Σολομώντα καὶ τῶν Ἀράβων, ποὺ κτίζαν παροικίες κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν, δίδοντάς τους ἀραβικά ὀνόματα ποὺ σώζονται μέχρι σήμερα ὅπως τὸ Dar es Salam.

Ὁ θρύλος γιὰ τὴ σοφία καὶ τὸν πλοῦτο τοῦ Σολομώντα εἶχε φθάσει ὡς τὸ βασίλειο τοῦ Σαβά, τὴ χώρα τῶν ἀρωμάτων, ποὺ ἦταν στὴ σημερινὴ Νότια Ὑεμένη. Πρωτεύουσά του ἦταν ἡ πόλη Μαρίμπ, ποὺ τὰ ἐρείπιά της ἀνακάλυψε τελευταῖα Ἀμερικανὸς παλαιοντολόγος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καλιφόρνιας.

Ἡ βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴν περιέργειά της ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ διαπραγματευθεῖ ἐμπορικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους της, φόρτωσε πολύτιμα δῶρα στὶς καμήλες της, καὶ διασχίζοντας 2000 χλμ. ἐφθασε στὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἰδοῦσα ἡ βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ πᾶσαν τὴν σοφίαν τοῦ Σολομῶντος... ἐγείνεν ἐκθαμβος.

Τὶς ἱκανότητες τοῦ Δαυὶδ καὶ τὴ σοφία τοῦ Σολομώντα διασώζει ὁ Κρητικὸς Λαὸς στὶς παροιμίες του :

*Νά 'χα τὴ χάρη τοῦ Δαυὶ
τοῦ Σολομοῦ τὴ γνώση*

Ὁ σοφὸς βασιλιάς Σολομῶν πέθανε τὸ 926 π.Χ. καὶ μαζί του ἐνταφιάστηκε καὶ τὸ ὄνειρο τῆς μεγάλης δύναμης τοῦ Ἰσραήλ, ποῦ εἶχε δημιουργήσει ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Σολομῶν. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του ξαναζωντάνεψε ἡ παλιὰ διχόνοια καὶ χωρίστηκαν σὲ δυὸ βασίλεια : Τοῦ Ἰσραήλ στὸ βορρᾶ καὶ τοῦ Ἰούδα στὸ νότο.

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ καλοπέραση διαφθείραν τὸ λαό, ὅπως τοῦ τὰ λέει ὁ προφήτης Ἀμώς : *πλαγιάζετε σὲ φιλντισένια κρεβάτια, τρῶτε ἄρνια ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ μοσχάρια ἀπὸ τὸ σταῦλο, τραγουδεῖτε μὲ τὴ λύρα καὶ πίνετε κρασί στὰ μεγάλα ποτήρια καὶ ἀλείφεστε μὲ τὰ ἀκριβότερα μύρα καὶ γιὰ τὴν καταστροφή τῆς χώρας δὲν ἐνδιαφέρεστε. Γι' αὐτὸ θὰ πᾶτε στὴν αἰχμαλωσία.* (Ἀμώς 6, 4).

Ὁ βασιλιάς τῶν Ἀσυρίων Σαλμανάσαρ Γ' (858 - 824) ἐκστρατεύει γιὰ τὴν κατάκτηση καὶ τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ ἔργο του συνεχίζουν οἱ διάδοχοί του. Κυριεύουν τὸ βασίλειο τοῦ βορρᾶ καὶ παίρνουν αἰχμάλωτους τοὺς κατοίκους του. Ὁ Ναβουχοδονόσορ κυρίεψε τὴν Ἱερουσαλήμ τὸ 597 καὶ ὁδηγεῖ αἰχμάλωτους στὴ Βαβυλώνα τοὺς κατοίκους, παίρνοντας καὶ ὅλους τοὺς θησαυροὺς ἀπὸ τὸν Οἶκο τοῦ Κυρίου. Καὶ ἔτσι διαλύθηκε τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ.

Ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἔγραψε στοὺς αἰχμάλωτους αὐτὰ τὰ λόγια: *Οἰκοδομήσατε οἴκους καὶ κατοικήσετε, φυτεύσετε κήπους καὶ φάγετε τὸν καρπὸν αὐτῶν. Λάβετε γυναῖκας καὶ γεννήσατε υἱοὺς καὶ θυγατέρας καὶ πληθύνεσθε ἐκεῖ... Οὕτω λέγει Κύριος. Ἀφοῦ*

πληροθῶσι ἐβδομήκοντα ἔτη ἐν Βαβυλώνι θέλω νὰ ἐπαναφέρω ὑμᾶς εἰς τὸν τόπον τοῦτον. (Ἱερεμίας 36, 5).

Οἱ Ἰσραηλίτες ἄκουσαν τὰ σοφὰ λόγια τοῦ Ἱερεμίου καὶ προσαρμόστηκαν στίς νέες συνθήκες ζωῆς. Μερικοὶ ἐπιδόθηκαν σὲ χρηματιστικές δουλειές, ὅπως συμβαίνει καὶ στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες, καὶ προόδεψαν. Στὴν πόλη τῆς Μεσοποταμίας Νιππούρ ἀνακαλύφθηκαν τελευταῖα ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους μέσα σὲ πήλινα δοχεῖα σφραγισμένα μὲ ἄσφαλτο τὰ ἀρχεῖα τῆς ἐβραϊκῆς ἐταιρίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ΜΟΥΡΑΣΟΥ ΚΑΙ ΥἱΟΙ, Διεθνῆς τράπεζα — Ἀσφάλειαι — Ἐκμισθώσεις — Δάνεια — Πωλήσεις κινητῶν καὶ ἀκινήτων. Ἐδρα Νιππούρ, Ὑποκαταστήματα σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς Μεσοποταμίας. Εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν Ρότσιλντ. (Βλ. Werner Keller, Ἡ Βίβλος ὡς ἱστορία Λαῶν καὶ Πολιτισμῶν, μετάφραση Ἀννας Παπαδημητρίου, πρόλ. Μαν. Ἀνδρόνικου, 1968, σ. 402).

Ἀπὸ τότε οἱ Ἑβραῖοι ἐπιδίδονται κατὰ προτίμηση στὸ ἐπάγγελμα τοῦ χρηματιστῆ καὶ σήμερα διευθύνουν τὴν Οἰκονομία τοῦ «ἐλεύθερου» κόσμου... Τῶν χρηματικῶν ἐργασιῶν τῶν Ἑβραίων ἡ Μεσαιωνικὴ Κρήτη ἔχει πολλὰ στοιχεῖα. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας ζοῦσαν στὴν Κρήτη πολλοὶ Ἑβραῖοι. Σὲ κρητικὰ συμβόλαια τοῦ 13ου αἰῶνα ἀναφέρονται πολλοὶ Ἑβραῖοι ἐμπορευόμενοι στὸ Χάντακα, ποὺ προαγόραζαν ἀπὸ τοὺς παραγωγοὺς κυρίως λάδι, σάρι, κρασί. Στὰ συμβόλαια ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ ποιοῦ ἀμπέλι θὰ εἶναι τὸ κρασί, ποὺ ὀφείλε ὁ παραγωγὸς νὰ τὸ προσκομίσει ὀρισμένη χρονολογία στὸ σπίτι τοῦ ἀγοραστῆ Ἑβραίου. Στὴν ἀπογραφὴ τοῦ Καστροφύλακα τοῦ 1583 ἀναφέρονται 950 Ἑβραῖοι ψυχομέτρι κάτοικοι στὸ Χάντακα, 80 στὸ Ρέθυμνο καὶ 256 στὰ Χανιά. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀσπάστηκαν τὸ Χριστιανισμὸ γιὰ νὰ ἀποκτήσουν οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα ποὺ δὲν εἶχαν. Μία ἀπὸ τὶς οἰκογένειες ποὺ χριστιάνεψαν εἶναι καὶ οἱ φεουδάρχες τῆς Σητείας Zuan Salamon de Piero, Marco Salamon de Zuane κ.λπ. Ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ ὀρθόδοξος πιά Γεώργιος Σαλαμὸς, ποὺ ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου στὸ Βόιλα τῆς Σητείας. Τὸ Σαλαμὸς ἔγινε στὴ γλῶσσα τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ Σολομὸς ὡς οἰκογενειακὸ ἐπώνυμο. Ἀπόγονοι

τῶν Σολομῶν τῆς Σητείας μετοίκισαν ἀπὸ τὸ Χάντακα στὴ Ζάκυνθο τὸ 1669. Τὰ παραπάνω βαφτιστικά ὀνόματα Zuane, Piego, Marco ἐναλλάσσονται στὸ οἰκογενειακὸ δέντρο τῶν Σολομῶν τῆς Ζακύνθου. (Βλ. Α. Ζώη, Λεξικόν... Ζακύνθου, Α', σ. 598).

Ὁ Κύρος, ὁ γνωστός μας ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, ὑπῆρξε ἐπιδέξιος, ἀνεξίθρησκος καὶ μεγαλόκαρδος μονάρχης. Τὸ 539 μπήκε στὴ Βαβυλώνα χωρὶς μάχη. Σεβάστηκε τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου, τοὺς θεοὺς καὶ τὰ εἰδωλά των. Ἔδωκε ἄδεια στοὺς Ἑβραῖους νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα των, παίρνοντας μαζί των τὰ χρυσὰ ἱερὰ σκεύη ποὺ εἶχε πάρει ὁ Ναβουχοδονόσορ, γιὰ νὰ τὰ πᾶνε στὴ θέση των στὸν Οἶκο τοῦ Κυρίου.

Ἀλλὰ οἱ τρισχίλιεῖς πολιτισμοὶ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Αἰγύπτου εἶχαν πιά ἐκπληρώσει τὸν προορισμό τους. Ὁ ἥλιος τῆς Ἀρχαίας Ἀνατολῆς πάει πρὸς τὴ δύση του. Τὸ φῶς τοῦ Πολιτισμοῦ μετατοπίστηκε δυτικότερα, στὸ ΝΑ ἄκρο τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀκτινοβολεῖ πρὸς ὅλους τοὺς ὀρίζοντες. Οἱ διάδοχοι τοῦ Κύρου θέλησαν νὰ τὸ σβύσουν καὶ ξεκίνησαν μὲ τὰ ἀμέτρητα στρατεύματά των. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἐνίκησε τὸν ὄγκο. Ἡ Ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνας τὸ 480 π.Χ. καὶ ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα τὸ 491 π.Χ. ἔσωσαν τὴν Εὐρώπη.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἔδωσε τὴ ρεβάνς στὴν Ἰσσοὶ τὸ 333 π.Χ. Στὴ θυελλώδη προέλασή του τὰ βασίλεια τῆς Ἀνατολῆς προσκηνοῦν τὸν ἀκαταμάχητο στρατηλάτη. Ἦρθε στὴν Ἱερουσαλὴμ ὅπου τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ μεγάλες τιμές, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἰώσηπος. Πρόσφερε θυσία στὸν Οἶκο τοῦ Κυρίου καὶ παραχώρησε στὸν Ἑβραϊκὸ λαὸ προνόμια. Ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς δείχνει τὴν ἀνθρώπινη ὄψη του.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ ἱερατικὸ κράτος τῆς Ἰουδαίας ἐνσωματώθηκε στὸ Ἑλληνιστικὸ Βασίλειο τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου. «Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ πρωτεύουσά του, γίνεται ἓνα ἀκτινοβόλο κέντρο, ποὺ μαγνητίζει τοὺς πάντες καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Σ' αὐτὸ τὸ τεράστιο χωνευτήρι ἐμποτιζοῦνται ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ποὺ μόνον αὐτὴ ἐπιτρέπει νὰ ἀπολαύσει κανεὶς τοὺς καρποὺς μιᾶς ἀφάνταστης ἐξέλιξης τῶν ἀνθρωπίνων διανοημάτων καὶ αἰσθη-

μάτων, ἡ διεθνὴς γλῶσσα τῆς Ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἡ γλῶσσα 10.000 Ἰσραηλιτῶν ποὺ ζοῦσαν στὴν Αἴγυπτο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Οἱ Ἰσραηλιτὲς ποὺ μεγάλωσαν ἐκεῖ δὲν γνώρισαν τὴν ἐβραϊκὴν σὰν μητρικὴ γλῶσσα. Στὴ συναγωγὴ κατὰ τὴ λειτουργία δὲν μποροῦσαν πιά νὰ παρακολουθήσουν τὸ ἱερὸ κείμενο. Γι' αὐτὸ στὴν αἰγυπτιακὴ διασπορὰ οἱ ἴδιοι οἱ Ἰουδαῖοι ἀποφάσισαν νὰ μεταφράσουν τὶς ἐβραϊκὲς Γραφές στὰ ἑλληνικά. Τὸ 250 π.Χ. ἡ Τορὰ (ἐτσι λέγεται στὰ ἐβραϊκὰ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη) μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικά. Κι αὐτὸ ἦταν ἓνα γεγονός ἀνυπολόγιστης ἀξίας καὶ γιὰ τὸ Δυτικὸ Πολιτισμό. Γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ἡ μετάφραση τῆς Βίβλου στὰ ἑλληνικά ἦταν γεγονός τόσο μεγάλο, τόσο ἀπίστευτο ποὺ ἐγίνε θρῦλος». Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀναφέρει ὁ Γερμανὸς συγγραφέας Werner Keller στὸ βιβλίο του *Η ΒΙΒΛΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΛΑΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ*.

Ἡ μετάφραση τῆς Βίβλου στὰ ἑλληνικά ἔχει μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἱστορία. : Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Β', ὁ λεγόμενος Φιλάδελφος, εἶχε μιὰ πλούσια βιβλιοθήκη, ὅπου εἶχε συγκεντρώσει ὅ,τι καλύτερο ὑπῆρχε στὴ φιλολογία ὅλων τῶν ἐθνῶν. Ὁ βιβλιοθηκάριος τοῦ τοῦ εἶπε ὅτι λείπουν τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωϋσῆ. Ὁ Πτολεμαῖος παρακάλεσε τὸ Μέγα Ἀρχιερεὰ νὰ τοῦ στείλει ἀντίγραφα τῶν βιβλίων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τὰ μεταφράσουν. Ὁ Ἀρχираββῖνος τοῦ ἔστειλε τὰ ἀντίγραφα καὶ 72 σοφοὺς. Ὑστερα ἀπὸ μεγάλες ἐορτές, ποὺ ἐγίναν ἐπίτηδες, οἱ σοφοὶ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἄρχισαν τὸ δυσκολότατο ἔργο των, στὸ νησὶ Φάρος τῆς Ἀλεξάνδρειας. Καθένας ἐργαζόταν χωριστὰ στὸ κελλί του. Ὅταν τέλειωσαν σύγκριναν τὶς μεταφράσεις καὶ εἶδαν ὅτι καὶ οἱ 72 συμφωνοῦσαν λέξη πρὸς λέξη. Γι' αὐτὸ ἡ μετάφραση αὐτὴ ὀνομάστηκε τῶν «Ἑβδομήκοντα».

Τελευταῖα, τὸ 1947, βρέθηκαν τυχαία ἀπὸ ἓνα τζομπανόπουλο ποὺ γύρευε τὸ ἀρνὶ ποὺ ἔχασε, σὲ μιὰ σπηλιά στὴν κοιλιάδα Οὐάντι Κουμράν, στὴ ΒΔ ἄκρη τῆς Νεκρῆς Θάλασσας, μέσα σὲ πῆλινα δοχεῖα, μουχλιασμένοι κύλινδροι ἀπὸ παμπάλαιο δέρμα καὶ πάπυρο τυλιγμένοι σὲ λινὸ πανί. Ὑστερα ἀπὸ ὁλλὲς περιπέτειες διαπιστώθηκε ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς πὼς ἦταν

κεείμενα τῆς Ἀγ. Γραφῆς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς κύλινδρους αὐτοὺς περιεῖχε τὸ βιβλίον τοῦ προφήτη Ἡσαΐα στὴν ἐβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 17 φύλλα ραμμένα σὲ μῆκος 7 μέτρα. Ἐνα παρόμοιο κείμενο, ἢ ἴσως τὸ ἴδιο αὐτὸ χειρόγραφο εἶχαν δώσει στὸν Ἰησοῦ Χριστό, νὰ τὸ διαβάσει στὴ συναγωγὴ τῆς Ναζαρέτ, ὅπως ἀναφέρεται στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ (4, 17) : *καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον εὗρε τὸν τόπον οὗ ἦν γεγραμμένον. Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με... ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν.* Στὸ πίσω μέρος τοῦ δέρματος διακρίνονται ἀκόμη τὰ ἴχνη τῶν δακτύλων τῶν ἀναγνοστών τοῦ κυλίνδρου.

Μὲ τὸ ραδιενεργὸ ἰσότοπο τοῦ ἄνθρακα C14 πιστοποιήθηκε ὅτι τὸ κείμενο τοῦ Ἡσαΐα γράφτηκε περίπου τὸ 100 π.Χ. καὶ εἶναι τὸ ἀρχαιότερο κείμενο τῆς Ἀγίας Γραφῆς σὲ ἐβραϊκὴ γλῶσσα.

Ἡ ταραχώδης ζωὴ ἑνὸς θρησκευομένου ποιμενικοῦ λαοῦ στὴν τραχεῖα Ἰουδαία, μὲ τὰ ζωντανὰ καὶ αὐστηρὰ σκηνικά της, ποὺ γέννησε τοὺς προφῆτες τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ πίστεψαν στὸν Ἐνα καὶ μόνο Θεό, Κύριο τοῦ Κόσμου, καὶ καυτηρίασαν κάθε ἀδικία, κάθε παραβίαση τῶν θείων νόμων, κυοφοροῦσε δυὸ χιλιάδες χρόνια τὴν ἔλευση τοῦ Μεσσία, τοῦ Σωτήρα τῆς ἀνθρωπότητος.

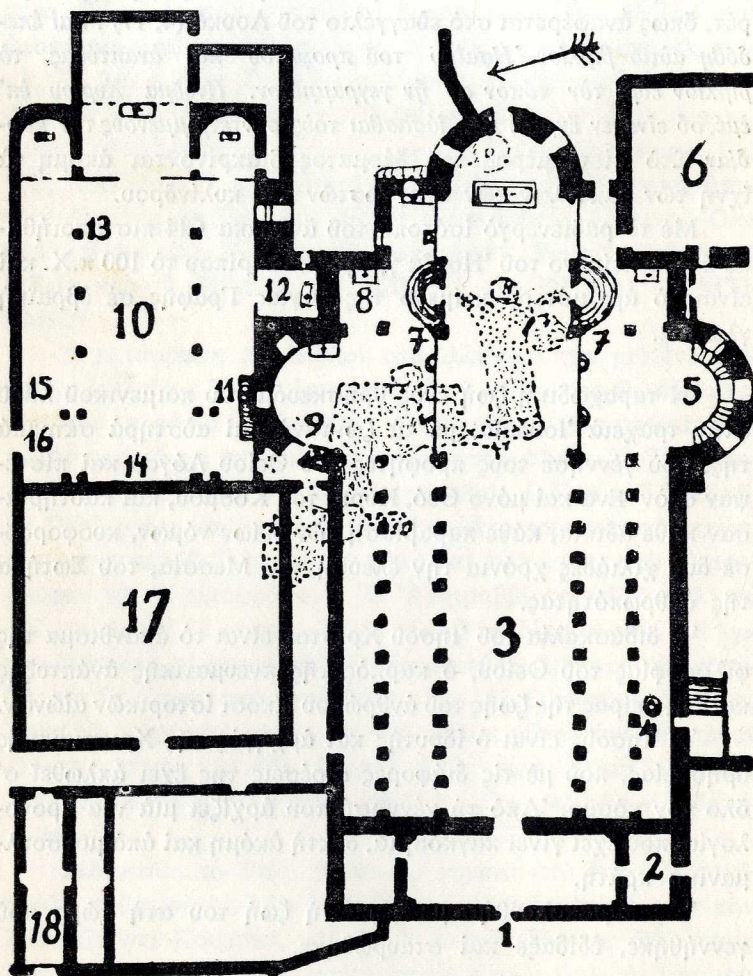
Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ ἀπάνθισμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θεοῦ, ὁ καρπὸς τῆς πνευματικῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς πείρας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἴκοσι ἱστορικῶν αἰώνων.

Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἀρχηγὸς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ποὺ μὲ τίς διάφορες αἵρέσεις της ἔχει ἀπλωθεῖ σ' ὅλο τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὴ γέννησή του ἀρχίζει μιὰ νέα χρονολογία, ποὺ ἔχει γίνῃ παγκόσμια, δεκτὴ ἀκόμη καὶ ἀπὸ μουσουλμανικὰ κράτη.

Ἄς παρακολουθήσουμε τώρα τὴ ζωὴ του στὴ χώρα ποὺ γεννήθηκε, ἐδίδαξε καὶ σταυρώθηκε.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ γεννήθηκε ἡ Παλαιστίνη ἀποτελοῦσε ἐπαρχία τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη εἶχε καθιερώ-

σει νὰ γίνεται ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ κάθε 14 χρόνια, γιὰ τὴ φορολογία καὶ τὶς στρατιωτικὲς ὑποχρεώσεις. Ὁ καθένας ἔπρεπε νὰ πάει νὰ ἀπογραφεῖ στὴν πόλη τῆς καταγωγῆς του. Καὶ ὁ Ἰωσήφ πού ἐξασκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ξυλουργοῦ στὴ

Εἰκ. 1. — Β ἡ θ λ ε μ. Κάτοψη τοῦ ναοῦ τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ. (ZEV VILNAY, *The Guide to Israel*, Jerusalem 1978, p. 165).

Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας ξεκίνησε μετὰ τὴν ἀραβονιαστικιά του Μαριάμ νὰ πάει στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἀπογράψασθαι σὺν Μαριάμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί, οὕσῃ ἐγκύω· ὅπως ἀναφέρει ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (2. 5). Καὶ ὅταν ἐφθασαν στὴ Βηθλεὲμ ἡ Μαριάμ ἐγέννησε τὸ μονογενῆ υἱὸν τῆς καὶ τὸν σπαργάνωσε στὴ φάτνη τῶν ἀλόγων, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.

Πάνω ἀπὸ τὸ σπήλαιο ποὺ γεννήθηκε ὁ Χριστὸς ἡ Ἁγία Ἑλένη καὶ ὁ Ἀγ. Κωνσταντῖνος ἐκτίσαν τὸ 330 τὴν ἐκκλησίαν τῆς Γέννησης. Τὴν ἐκκλησίαν αὕτη κατάστρεψαν οἱ Σαμαρεῖτες τὸ 529. Ὁ Ἰουστινιανὸς στὴν ἴδια θέσιν ἐκτίσεν τὴν ἐκκλησίαν ποὺ βλέπομε σήμερα, ἀλλὰ διορθωμένη καὶ συμπληρωμένη τοὺς ἐπομένους αἰῶνες. Ὅταν καταλάβαν οἱ Τοῦρκοι τὴν Παλαιστίνη οἱ Χριστιανοὶ χαμήλωσαν τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας γιὰ νὰ μὴ μπορέσουν νὰ μποῦν μέσα οἱ Τοῦρκοι καβάλα στ' ἄλογα.

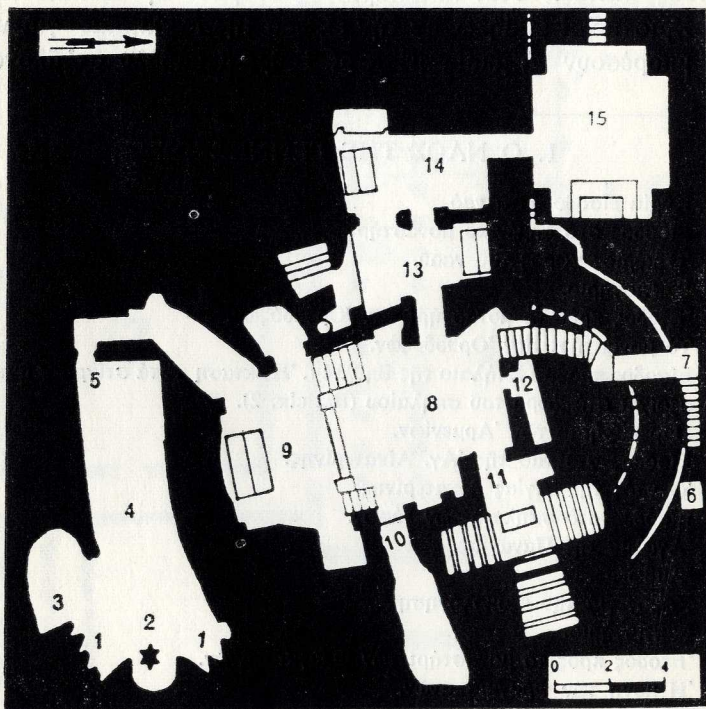
←

Ι. Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

1. Κυρία εἴσοδος στὸ ναό.
 2. Εἴσοδος στὸ ἀρμένικο μοναστήρι.
 3. Ὁ κύριος χώρος τοῦ ναοῦ.
 4. Βαπτιστήριον.
 5. Ἐξόδος πρὸς τὸ μοναστήρι τῶν Ὁρθοδόξων.
 6. Τὸ μοναστήρι τῶν Ὁρθοδόξων.
 7. Εἴσοδος πρὸς τὸ Σπήλαιο τῆς Βηθλεὲμ. Ἡ ἔκτασις μετὰ τὰ στίγματα ἀντιστοιχεῖ στὸν ἅγιον τοῦ σπηλαίου (βλ. εἰκ. 2).
 8. Πρεσβυτέρειον τῶν Ἀρμενίων.
 9. Εἴσοδος στὸ ναὸ τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης.
 10. Ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης.
 11. Εἴσοδος στὸ σπήλαιο τῶν τάφων.
 12. Ἀγαλμα τῆς Παναγίας.
 13. Ἀμβωνας.
 14. Χώρος γιὰ τὴν ἐξομολόγησιν.
 15. Βαπτιστήριον.
 16. Ἐξόδος πρὸς τὸ μοναστήρι τῶν Φραγκισκανῶν.
 17. Ἡ μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν.
 18. Ἐξόδος.
- Ὁ χώρος μετὰ τὰ στίγματα δείχνει τὴν ἔκτασιν τοῦ σπηλαίου κατὰ ἀπὸ τὸ δάπεδον τῆς ἐκκλησίας.

Τὸ 1670 ἡ τουρκικὴ διοίκηση παρέδωσε τὸ ναὸ στοὺς Ἑλλήνες. Οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι δημιούργησαν ἐπεισόδια ἀλλὰ ὁ σουλτάνος διατήρησε τὸ status quo τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγκατάστησε στὸ ναὸ ἀστυνομία. Σήμερα ὑπάρχουν συνεχόμενα μὲ τὸ ναὸ παρεκκλήσια τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων.

Ἡ Βηθλεὲμ — στὰ ἐβραϊκὰ λέγεται Bet Lehem καὶ σημαίνει Οἶκος τοῦ Ἄρτου — εἶναι πολὺ παλιὰ πόλη. Παλιότερα ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Ἐφραθά. Ἐκεῖ γεννήθηκε τὸ 1012 π.Χ. ὁ Δαυὶδ, ὁ μεγαλύτερος καὶ σπουδαιότερος βασιλιάς τοῦ Ἰσραὴλ ποὺ ἀναφέρεται καὶ στὰ τέσσερα εὐαγγέλια ὡς προπάτωρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ὁ Ἰωσήφ ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δαυίδ.

Εἰκ. 2. — Β η θ λ ε ε μ. Κάτωψη τοῦ Σπηλαίου ὅπου γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς.
(ZEV VILNAY, *The Guide to Israel*, Jerusalem 1978, p. 167).

Σήμερα εἶναι μιὰ χριστιανικὴ κωμόπολη μὲ 15.000 κάτοικους, 10 χλμ. πρὸς νότο τῆς Ἱερουσαλὴμ σὲ ὑψόμετρο 800 μ.

Ὁ Ἰωσήφ, ὕστερα ἀπὸ τὸ ὄνειρο, πῆρε τὴ Μαρία καὶ τὸ παιδί καὶ πῆγε στὴν Αἴγυπτο. Στὸ προάστειο τοῦ Καΐρου Μатарία σώζεται ἀκόμη τὸ πηγάδι καὶ ἡ συκομορέα ὅπου ἔμεινε ἡ Ἁγία Οἰκογένεια. Τὸ δένδρο τῆς Παναγίας, ἡ συκομορέα σώζεται ὅπως τὸ εἶδα τὸ 1932.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἡρώδη ὁ Ἰωσήφ πῆρε τὴν οἰκογένειά του καὶ γύρισε στὴν Παλαιστίνη. Ἀλλὰ φοβήθηκε μήπως ὁ γιὸς τοῦ Ἡρώδη Ἀρχέλαος συνεχίσει τὸ ἔργο τῆς σφαγῆς καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου εἶχε καὶ τὸ ξυλουργεῖο του.

← Π. ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

1. Εἴσοδος.
2. Τὸ σημεῖο ὅπου γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς. Ἐκεῖ ὑπῆρχε ἡ λατινικὴ ἐπιγραφή: *Hic De Virgine Maria Jesus Christus Natus Est*. Οἱ Λατίνοι ἀφαίρεσαν τὸ ἄστρο καὶ τὴν ἐπιγραφή τὸ 1717. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διέταξε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν στὴν ἀρχικὴ θέσιν τὸ 1853.
3. Βωμὸς τῆς Προσκύνησης τῶν Μάγων. Ἀπέναντι ἡ Φάτνη, ὅπου ἔβαλαν τὸν Ἰησοῦ μόλις γεννήθηκε, ὅπως ἀναφέρει ὁ Λουκάς (2, 7) : *καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι*.
4. Τὸ Σπήλαιο τῆς Γεννήσεως.
5. Εἴσοδος στὸ τμήμα τοῦ Σπηλαίου τῶν Καθολικῶν, συνήθως κλειστή. Δεξιὰ εἶναι τὸ πηγάδι τῆς Ἁγίας Οἰκογένειας.
6. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης.
7. Κλίμακα καθόδου.
8. Τὸ σπήλαιο ὅπου ὁ ἄγγελος φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ λέγων : *παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον* (Ματθαίου 2, 13).
9. Βωμὸς στὴ μνήμη τῶν ἀθῶων παιδιῶν ποὺ σκότωσε ὁ Ἡρώδης.
10. Τὸ σπήλαιο τῶν ἀθῶων παιδιῶν.
- 11-12. Παλαιοὶ τάφοι.
13. Δωμάτιο σκαλισμένον στὸ βράχο.
14. Τάφος τοῦ Ἀγ. Ἱερώνυμου.
15. Τὸ δωμάτιο ὅπου ὁ Ἀγ. Ἱερώνυμος μετέφρασε τὴ Βίβλο (Vulgata).

NAZARET

Ἡ Ναζαρέτ βρίσκεται 32 χλμ. δυτικά τῆς λίμνης Γενισαρὲτ σὲ ὑψόμετρο 375 μ. πάνω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο. Σήμερα εἶναι δυὸ πόλεις. Ἡ παλιὰ μὲ 37.000 κάτ., ποὺ οἱ μισοὶ εἶναι Χριστιανοὶ — Ἕλληνες ὀρθόδοξοι 7.000, ἡ πιὸ μεγάλη κοινότητα — καὶ ἡ Νέα Ναζαρέτ, ἡ Nazerat Ilit ποὺ σημαίνει Ἀπάνω Ναζαρέτ, γιατί συνοικίστηκε τὸ 1957 ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλῖτες πάνω στὰ ὑψώματα ἀπ' ὅπου ἤθελαν οἱ Ἑβραῖοι ποὺ ἄκουαν τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ στὴ Συναγωγή νὰ τὸν γκρεμίσουν ὅταν τοὺς εἶπε ὅτι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ δοῦν τὰ θαύματα ποὺ ζητοῦν νὰ κάμει (Λουκ. 4, 25).

Ἡ Ναζαρέτ στὰ ἑβραϊκὰ λέγεται Natsrat. Ἦταν ἓνας ἄσημος καὶ κακὸφημος οἰκισμός. Γι' αὐτὸ ὅταν ὁ Φίλιππος εἶπε στὸ Ναθαναὴλ ὅτι βρῆκαν τὸν Ἰησοῦ τὸ γιὸ τοῦ Ἰωσήφ, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψε ὁ Μωϋσῆς στὸ Νόμο, ὁ Ναθαναὴλ τοῦ ἀπάντησε : *ἐκ Ναζαρέτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;* καὶ ὁ Φίλιππος τοῦ ἀπάντησε : *ἔλα καὶ θὰ δεῖς.*

Τὸ 570 ἓνας προσκυνητὴς ἀναφέρει, ὅτι ἡ ὁμορφιὰ τῶν Ἑβραίων γυναικῶν τῆς πόλης αὐτῆς δὲν ἀπαντᾶται σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Παλαιστίνης.

Οἱ Σταυροφόροι ἔκαμαν τὴ Ναζαρέτ πρωτεύουσα τῆς Γαλιλαίας, ὅπως καὶ οἱ Βρεταννοὶ μετὰ τὸν πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στὴ θέση ὅπου ὁ Ἄγγελος Κυρίου ἐμφανίστηκε στὴ Μαριὰμ γιὰ νὰ τῆς ἀναγγεῖλει, ὅτι θὰ γεννήσει υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν (Λουκ. 1, 31), κτίστηκε ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους μιὰ ἐκκλησία. Ἀλλὰ τὸ 1263 οἱ Μουσουλμάνοι πήραν τὴ Ναζαρέτ ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους καὶ ἤλθαν στὴν ἐκκλησία νὰ τὴν μετατρέψουν σὲ τζαμί. Τότε Ἄγγελοι Κυρίου σήκωσαν τὴν ἐκκλησία καὶ τὴ μεταφέραν στὸ χωριὸ Loreto, ποὺ εἶναι κοντὰ στὴν Ancona τῆς Ἰταλίας, ὅπου ὑπάρχει σήμερα ἡ λεγόμενη Santa Casa.

Ἡ ἐναέρια μεταφορὰ ἐκκλησιῶν καὶ εἰκόνων ἀναφέρεται καὶ στὴν παράδοση μονῶν τῆς Κρήτης. Στὴ μονὴ Καρδιώτισσα τῆς ἐπαρχίας Πεδιάδας ὑπῆρχε εἰκόνα τῆς Παναγίας ποὺ τὴν

Ἀπὸ τὸ Πραιτώριο πρὸς τὸ Γολγοθᾶ εἶναι ἡ ὁδὸς τοῦ Μαρτυρίου (Via Dolorosa) τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὴν πορεία πρὸς τὸ Γολγοθᾶ ἔγιναν 14 Στάσεις. Οἱ θέσεις τῶν σημειώνονται στὸ χάρτη μὲ λατινικοὺς ἀριθμοὺς. Οἱ ἀριθμοὶ στὸ σχεδιάγραμμα δείχνουν :

- 151, I Στάση. Τὸ Φρούριο Antonia. Ἐκεῖ ἦταν τὸ Πραιτώριο, ἔδρα τοῦ διοικητῆ Πόντιου Πιλάτου. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἀρχίζει ἡ ὁδὸς τοῦ Πόνου, ἡ Via Dolorosa ποὺ περπάτησε ὁ Ἰησοῦς ἀνεβαίνοντας στὸ Γολγοθᾶ. (Ἑβραϊκὰ Golgoleth, ποὺ σημαίνει κρανίον (κρανίου τόπος, Ματθαίου 27, 33).
- 151, II Στάση. Ὁ τόπος ὅπου ὁ Πιλάτος ἐμαστίγωσε τὸν Ἰησοῦ καὶ ἔπειτα τὸν παρέδωσε στὸ μαινόμενο ὄχλο.
- 149, III Στάση. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Πιλάτος ὁδήγησε τὸν Ἰησοῦ μὲ τὸν ἀκάνθινο στέφανο καὶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ φαρισαίους : Ἴδου ὁ ἄνθρωπος Ecce homo!
- IV Στάση (Ἡ Via Dolorosa στρίβει ἀριστερά). Στὸ σημεῖο αὐτό, ὅπου ὁ Ἰησοῦς συνάντησε τὴ μητέρα του ἔχει κτιστεῖ ὁ ναός, τῆς Παναγίας τῶν Σπασμῶν.
- V Στάση. Ἡ Via Dolorosa στρίβει δεξιά. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς, κουρασμένος, ἀκούμπησε τὸ χέρι του στὸν τοῖχο. Ἐκεῖ ἀγκάρευσαν Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον καὶ σήκωσε τὸ σταυρό.
- VI Στάση. 140. Ὁ οἶκος τῆς Ἁγίας Βερονίκης, ποὺ σκούπισε τὸ ἰδρωμένο πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἀποτυπώθηκε ἡ εἰκόνα του στὸ μανδήλιο, ποὺ βρίσκεται σήμερα στὸν Ἅγιο Πέτρο στὴ Ρώμη.
- VII Στάση. Στὴ θέση αὐτὴ ἦταν τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ Πύλη τῆς Κρίσεως ἀπ' ὅπου ἐξῆλθε ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὸν λεγόμενον Κρανίου τόπον.
- VIII Στάση. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς εἶδε τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν ποὺ ἀκολουθοῦσαν καὶ ἔκλαιαν καὶ εἶπε : *Θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαῖτε ἐπ' ἐμὲ πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς καὶ τὰ τέκνα σας...* (Λουκᾶ 23, 28).
- IX Στάση. Ὁ Ἰησοῦς ἔπese τρίτη φορά.
- 134, X - XIV Στάσεις. Ἐκτυλίσσονται στὸ χώρο τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου εἶναι ὁ Ναὸς τοῦ Παναγίου Τάφου.
121. Τὸ ὀρθόδοξο Πατριαρχεῖο Ἱεροσολήμων.
120. Τὸ Πατριαρχεῖο τῶν Καθολικῶν.
133. Αἰθιοπικὸ μοναστήρι.
132. Κοπτικὴ ἐκκλησία.
69. Ναὸς τῆς Ἁγίας Ἄννας. Τὸν ἔκτισαν οἱ Σταυροφόροι στὴ θέση ποὺ ἦταν τὸ σπῆτι τοῦ Ἰωακεὶμ καὶ τῆς Ἄννας, ὅπου γεννήθηκε ἡ Παναγία.
68. Πίσω ἀπὸ τὸ ναὸ εἶναι ἡ κολυμβήθρα Βηθσεδά.
155. Τὸ Τέμενος τοῦ Ὁμάρ Χατάπ.
152. Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, τὸ Ha Kotel, ὁ ἱερότερος χώρος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ὅπου προσέρχονται καθημερινῶς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ προσκυνοῦν.
123. Ὁ Πύργος τοῦ Δαυίδ.

THE OLD CITY

Names of Old City Gates: (Hebrew English Arabic)

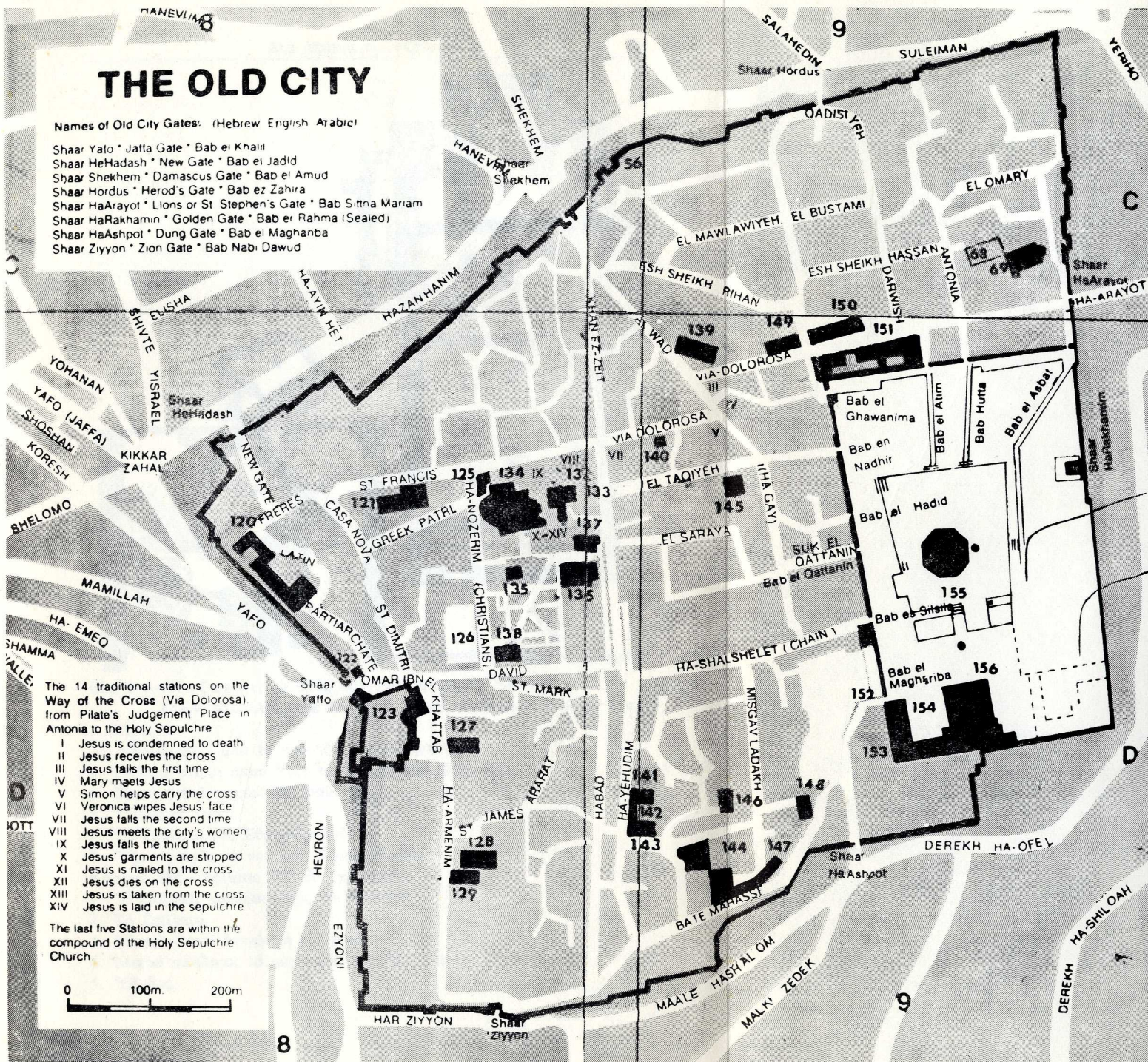
Shaar Yaffo * Jaffa Gate * Bab el Khail
 Shaar HeHadash * New Gate * Bab el Jadid
 Shaar Shekhem * Damascus Gate * Bab el Amud
 Shaar Hordus * Herod's Gate * Bab ez Zahra
 Shaar HaArayot * Lions or St. Stephen's Gate * Bab Sittna Mariam
 Shaar HaRakhamin * Golden Gate * Bab er Rahma (Sealed)
 Shaar HaAshpot * Dung Gate * Bab el Maghanba
 Shaar Ziyon * Zion Gate * Bab Nab: Dawud

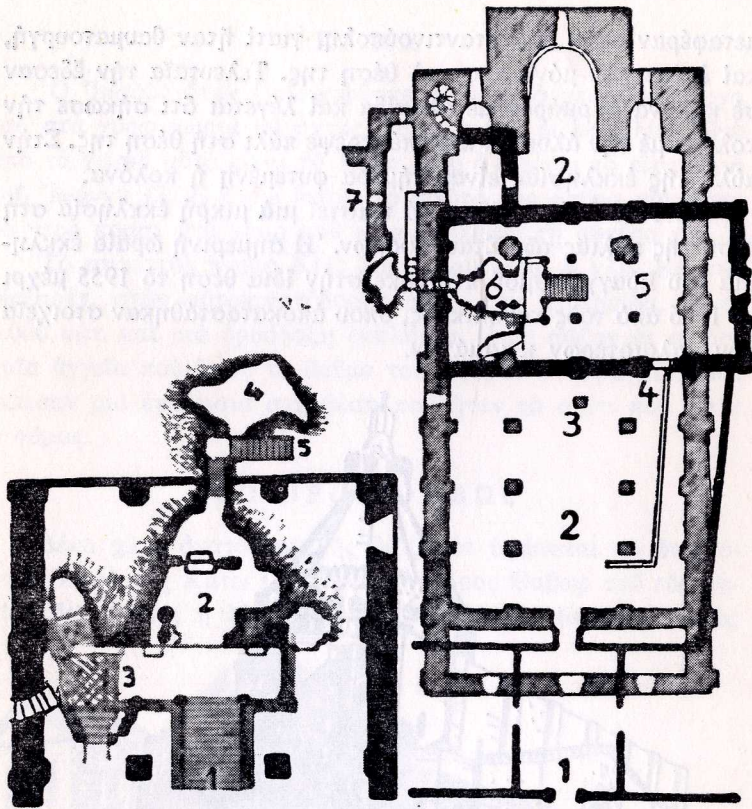
The 14 traditional stations on the Way of the Cross (Via Dolorosa) from Pilate's Judgement Place in Antonia to the Holy Sepulchre

- I Jesus is condemned to death
- II Jesus receives the cross
- III Jesus falls the first time
- IV Mary meets Jesus
- V Simon helps carry the cross
- VI Veronica wipes Jesus' face
- VII Jesus falls the second time
- VIII Jesus meets the city's women
- IX Jesus falls the third time
- X Jesus' garments are stripped
- XI Jesus is nailed to the cross
- XII Jesus dies on the cross
- XIII Jesus is taken from the cross
- XIV Jesus is laid in the sepulchre

The last five Stations are within the compound of the Holy Sepulchre Church

0 100m. 200m

Είκ. 3. — Ναζαρέτ. Ὁ ναὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Κάτοψη.

(ZEV VILNAY, The Guide to Israel, Jerusalem 1978, p. 460).

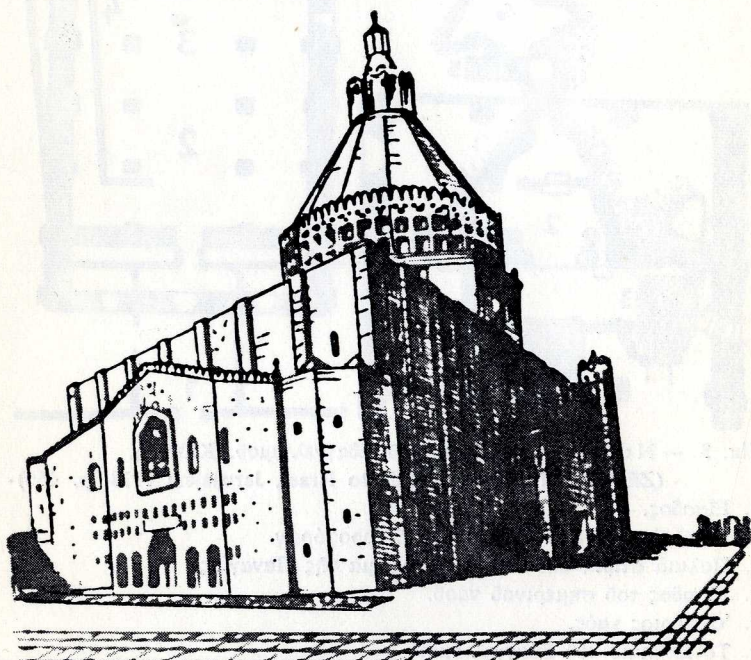
1. Εἴσοδος.
2. Ὑπολείμματα ἀπὸ τὸ ναὸ τῶν Σταυροφόρων.
3. Παλαιὰ στήλη ὅπου ἦταν τὸ ἄγαλμα τῆς Παναγίας.
4. Εἴσοδος τοῦ σημερινοῦ ναοῦ.
5. Ὁ κύριος ναός.
6. Τὸ Σπήλαιο τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.
7. Ἐξοδος πρὸς τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ.

Κάτοψη τοῦ Σπηλαίου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

1. Ἡ κλίμακα καθόδου πρὸς τὸ Σπήλαιο.
2. Τὸ Σπήλαιο.
3. Μωσαϊκὸ καὶ ἐπιγραφή ἐλληνική.
4. Μικρὸ σπήλαιο; τὸ μάγειρεῖο τῆς Παναγίας.
5. Ἐξοδος.

μεταφέραν στὴν Κωνσταντινούπολη, γιατί ἦταν θαυματουργή, καὶ ἐπέστρεφε μόνη της στὴ θέση της. Τελευταία τὴν ἔδεσαν σὲ κολόνα μαρμάρου μὲ ἀλυσίδα καὶ λέγεται ὅτι σήκωσε τὴν κολόνα μὲ τὴν ἀλυσίδα καὶ ἐπέστρεψε πάλι στὴ θέση της. Στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας εἶναι σήμερα φυτεμένη ἡ κολόνα.

Τὸ 1730 δόθηκε ἄδεια νὰ κτιστεῖ μιὰ μικρὴ ἐκκλησία στὴ θέση τῆς παλιᾶς τῶν Σταυροφόρων. Ἡ σημερινὴ ὡραία ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κτίστηκε στὴν ἴδια θέση τὸ 1955 μέχρι τὸ 1966 ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς, ὅπου ἀποκαταστάθηκαν στοιχεῖα τῶν παλαιότερων κτισμάτων.

Εἰκ. 4. — Ναζαρέτ. Ὁ ναὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.
(ZEV VILNAY, *The Guide to Israel*, Jerusalem 1978, p. 459).

Στὴ Ναζαρέτ ὁ Ἰησοῦς πέρασε τὰ παιδικὰ του χρόνια καὶ προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις (Λουκ. 2, 52).

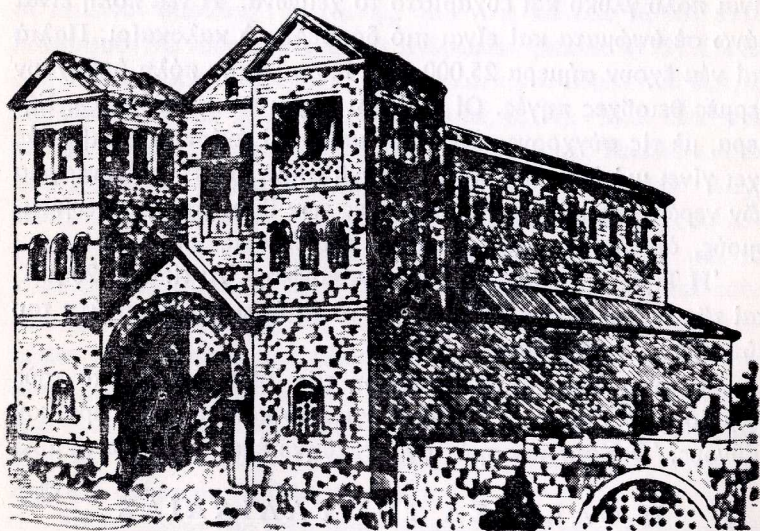
ΚΑΝΑ

Ὁ Ἰησοῦς ὅταν ἐνηλικιώθηκε ἄρχισε τὸ μεσιανικὸ ἔργο του στὰ γύρω χωριὰ κάνοντας θαύματα καὶ διδασκαλία. Ἐνα ἀπὸ τὰ χωριὰ αὐτὰ εἶναι τὸ Κανά, ποὺ ἀναφέρει τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη (2, 1) ὅπου ἔκανε τὸ πρῶτο του θαῦμα κάνοντας τὸ νερὸ κρασί στὸ γάμο ποὺ εἶχαν καλέσει τὴ μητέρα του.

Τὸ σημερινὸ χωριὸ Kafr Kana βρίσκεται 8 χλμ. ΒΑ τῆς Ναζαρέτ, στὸν αὐτοκινητόδρομο πρὸς τὴν Τιβεριάδα. Ἔχει 6.000 κάτ. καὶ μιὰ ὀρθόδοξη ἐκκλησία, ὅπου σώζονται τὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα ποὺ ἐγίνε τὸ θαῦμα τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ Φραγκισκανοὶ ἔκτισαν μιὰ ἐκκλησία στὴ θέση ποὺ ἦταν τὸ σπίτι ποὺ ἐγίνε ὁ γάμος.

ΤΟ ΟΡΟΣ ΘΑΒΩΡ

Δέκα χλμ. ἀνατολικά τῆς Ναζαρέτ ὑψώνεται τὸ ὑψηλότερο βουνὸ τῆς Κάτω Γαλιλαίας. Τὸ ὄρος Θαβώρ τοῦ εὐαγγελίου ὅπου ἐγίνε ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Ἰησοῦ μπροστὰ στοὺς

Εἰκ. 5. — Ὁ ὄρος Θαβώρ. Ὁ ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος.
(ZEV VILNAY, *The Guide to Israel*, Jerusalem 1978, p. 467).

μαθητές του : καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς (Ματθ. 17, 2).

Τὸ ὕψος του εἶναι 588 μ. Ἡ Ἀγ. Ἑλένη ἔκτισε στὴν κορυφὴ ναό. Τὸν 6 αἰῶνα ἦταν τρεῖς ναοί. Τοῦ Σωτήρος, τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Ἡλιοῦ. Τὸ 1862 ἔκτισαν οἱ Ὁρθόδοξοι τὸ ναὸ τῆς Μεταμόρφωσης καὶ μοναστήρι. Τελευταῖα, τὸ 1921 οἱ Φραγκισκανοὶ ἔκτισαν ἄλλο ναὸ καὶ ξενώνα. Ἀσφαλτόστρωτος δρόμος (διακλάδωση μετὰ τὸ Κανὰ) ὁδηγεῖ στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἀπ' ὅπου ἡ θέα εἶναι καταπληκτικὴ μέχρι τὸ ὄρος Hermon.

ΤΙΒΕΡΙΑΣ

Ἀπὸ τὸ Κανὰ συνεχίζει ὁ ἀσφαλτόστρωτος δρόμος καὶ ὕστερα ἀπὸ 32 χλμ. κατεβαίνει στὴν παραλία τῆς ὁμώνυμης λίμνης, ὅπου εἶναι ἡ παλιὰ πόλη τῆς Τιβεριάδος, πρωτεύουσα σήμερα τῆς Κάτω Γαλιλαίας. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης εἶναι 210 μ. κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς Μεσογείου. Γι' αὐτὸ τὸ κλίμα εἶναι πολὺ γλυκὺ καὶ εὐχάριστο τὸ χειμῶνα. Ἡ νέα πόλη εἶναι πάνω σὲ ὑψώματα καὶ εἶναι πρὸ δροσερὴ τὸ καλοκαίρι. Παλιὰ καὶ νέα ἔχουν σήμερα 25.000 κάτ. Κοντὰ στὴν πόλη ὑπάρχουν θερμὲς θειοῦχες πηγές. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν κάνει «Θέρμες». Σήμερα, μὲ τὶς σύγχρονες ἐγκαταστάσεις καὶ ἀνέσεις, ἡ Τιβεριὰς ἔχει γίνῃ μιὰ λουτρόπολη μὲ διεθνῇ φήμη γιὰ τὴ ραδιενέργεια τῶν νερῶν τῆς καὶ τὶς θεραπευτικὲς τῶν ιδιότητες γιὰ ρευματισμούς, ἀρθριτικά, ἀναπνευστικὲς ἐνοχλήσεις κ.λπ.

Ἡ Τιβεριὰς κτίστηκε ἀπὸ τὸν Ἡρώδη - Ἀντίπα τὸ 20 μ.Χ. καὶ τῆς ἔδωσε αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιὰ νὰ τιμήσῃ τὸν προστάτη τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Τιβέριο.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τὸ 70 μ.Χ. ἡ Τιβεριὰς ἔγινε τὸ κέντρο τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἔθνους. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀναπτύχθηκε ἐκεῖ 4 - 5 αἰῶνες μ.Χ.

Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΗΣ ΓΑΛΙΛΑΙΑΣ

Μπροστὰ στὴν Τιβεριάδα ἀπλώνεται ἀνάμεσα στὰ βουνὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ τοῦ Γκολάν μιὰ ἀπὸ τὶς πρὸ ὁμορφες καὶ πρὸ

ἱστορικὲς λίμνες τοῦ κόσμου. Ἡ θάλασσα τῆς Γαλιλαίας ἢ τῆς Τιβεριάδος, ὅπως τὴν ἀναφέρουν οἱ εὐαγγελιστές. Οἱ Ἰσραηλῖτες τὴν λένε λίμνη Kinneret ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ὀνομασίας Χεν-νάραθ – Chinneroth – ποὺ ἀναφέρεται στὸ βιβλίο τῶν Ἀριθμῶν (34, 11) καὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ Χενερὲθ (12, 3 καὶ 13, 27). Τὸ σχῆμα τῆς εἶναι στενόμακρο ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότο 21 χλμ. καὶ πλάτος 12 χλμ. Ἡ περιφέρειά τῆς εἶναι 52 χλμ. καὶ ἡ ἔκτασή τῆς 170 τ. χλμ. Τὸ μεγαλύτερο βάθος τῆς εἶναι 46 μ. Ἡ ὀνομασία Κιννερὲτ ὀφείλεται σὲ μιὰ παλιὰ χανανίτικη πόλη Kinnorot. Ἀλλὰ ἡ παράδοση ἀναφέρει, ὅτι ὀνομάστηκε ἔτσι, γιατί τὸ θρόισμα τῶν κυμάτων τῆς εἶναι τόσο γλυκὺ ὅσο ὁ ἦχος τῆς ἄρπας, ποὺ λέγεται στὰ ἑβραϊκὰ Kinnor. Μιὰ ἄλλη παράδοση λέει, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ ὅλες τὶς λίμνες ποὺ ἔκαμε στὸν κόσμον διάλεξε γιὰ τὸν υἱὸ τοῦ τῆς λίμνης τῆς Γαλιλαίας.

Πραγματικὰ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὴν ἡλικία τῆς μεσσιανικῆς του δραστηριότητος κύλισσε στὰ νερὰ τῆς λίμνης αὐτῆς, καὶ στοὺς γύρω ἀπ' αὐτὴ οἰκισμοὺς κηρύττων καὶ εὐαγγελιζόμενος. Καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ διάλεξε γιὰ μαθητὲς του ἦταν οἱ ταπεινοὶ ψαράδες τῆς λίμνης, ποὺ τοὺς κάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσουν νὰ τοὺς κάμει ἀλιεῖς ἀνθρώπων (Ματθ. 4, 19). Πάνω στὴ λίμνη αὐτὴ ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος καὶ ἐπαύσαντο, καὶ ἐγένετο γαλήνη (Λουκ. 8, 24). Ἐκεῖ εἶπε στὸ πεθαμένο θυγάτριον τοῦ ἀρχισυνάγωγου Ἰαείρου: *Ταλιθά, κούμι!* ποὺ σημαίνει: *κορίτσι σήκω! καὶ ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ ἀνέστη παραχρῆμα* (Λουκ. 8, 54). Ἐκεῖ ἐχόρτασε 5.000 ἀνθρώπους μὲ 5 κριθῖνα ψωμιὰ καὶ 2 ψάρια καὶ ἔμειναν καὶ 12 κοφίνια ἀποκόμματα: «καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κατέκλασε τοὺς ἄρτους καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς ἵνα παραθῶσιν αὐτοῖς, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισε πᾶσι, καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦσαν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων. καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους πεντακισχίλιοι ἄνδρες». (Μάρκ. 6, 41).

Ἡ θάλασσα τῆς Γαλιλαίας τρέφει ἀκόμη πολλὰ ψάρια ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ψάρευε καὶ ἔτρωγε καὶ ὁ Χριστός. Ἐνα ψάρι, ποὺ τὸ λένε *χτένι τῆς Γαλιλαίας* γιατί ἔχει στὴ ράχη ἓνα πτερύγιον σὰν

τὸ χτένι (tilapia Galilea) καὶ ἕνα ἄλλο τὸ λένε γατόψαρο, γιατί ἔχει μουστάκια σὰν τοῦ γάτη. Καὶ στίς θάλασσές μας ζεῖ ἕνα ψάρι ποὺ τὸ λένε χριστόψαρο καὶ ἔχει μιὰ βούλα ἀπὸ τὸ κάθε πλευρό, ἀποτυπώματα τῶν δακτύλων τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ψαράδες τῆς Γενησαρέτ τὸ λένε San Pietro. Ὅσοι πᾶνε θὰ τὰ δοκιμάσουν στὰ ἐστιατόρια τῆς Τιβεριάδας.

ΤΑ ΜΑΓΔΑΛΑ

Ἀσφαλτόστρωτος παραλιακὸς δρόμος περιβάλλει τὴ λίμνη. Στὸ 7 χλμ. ἀριστερὰ τοῦ δρόμου εἶναι τὸ χωριὸ Migdal, τὰ Μάγδαλα, τὸ χωριὸ τῆς Μαρίας τῆς Μαγδαλινῆς, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀκόλουθους τοῦ Χριστοῦ. Migdal σημαίνει πύργος, φρούριο. Τρία χλμ. βορειότερα εἶναι τὸ Kibbutz Ginnosar ποὺ σημαίνει κῆποι τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖ κοντὰ εἶναι οἱ ἐγκαταστάσεις γιὰ τὴν ἀντλήση τοῦ νεροῦ τῆς λίμνης, ποὺ μὲ τεράστιο ὕδραγωγεῖο διοχετεύεται τὸ νερὸ σὲ ἀπόσταση 250 χλμ. στὴν ἔρημο Negev, ποὺ τὴν ἔχει μεταβάλλει σὲ ἀπέραντους κήπους.

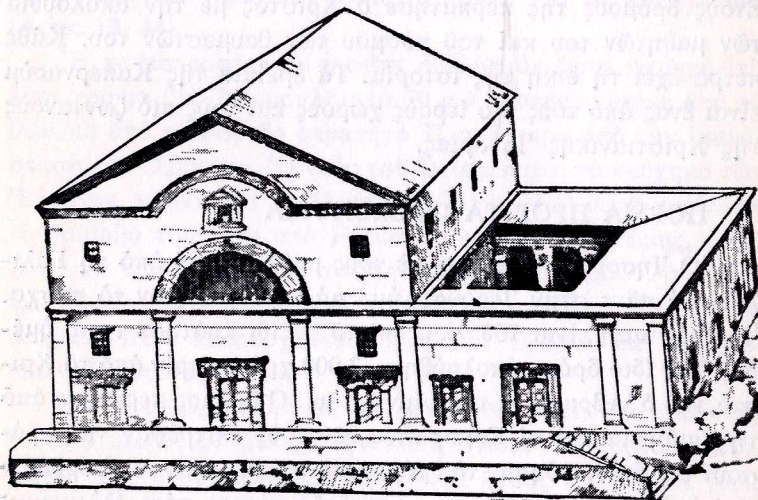
Ἡ ὑδροκριτικὴ λεκάνη τῆς λίμνης ἔχει μεγάλη ἔκταση, ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Συρίας. Πολλοὶ ποταμοὶ χύνονται στὴ λίμνη, ποὺ ὁ κυριότερος εἶναι ὁ Ἰορδάνης. Πηγάζει ἀπὸ τὰ ὄρη Hermon 2814 μ. ὑψόμ. πάντα χιονισμένα. Οἱ κυριότερες πηγές του εἶναι δυό. Ἡ Jor καὶ αὐτὴ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ βιβλικὴ πόλη Dan, καὶ ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν δυὸ λέξεων γίνεται ἡ ὀνομασία Jordan — Ἰορδάνης. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἐτυμολογία παράγεται ἀπὸ τίς ἐβραϊκὲς λέξεις yored Dan, ποὺ σημαίνει : κατεβαίνει ἀπὸ τὴ Dan.

ΚΑΠΕΡΝΑΟΥΜ

Στὴ βόρεια παραλία τῆς λίμνης, 16 χλμ. ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα, εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς Kefar Naoum, τῆς γνωστῆς μας μὲ τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα Καπερναοῦμ. Kefar Naoum σημαίνει τὸ χωριὸ τοῦ Ναοῦμ, ἀλλὰ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ναοῦμ δὲν εἶναι γνωστό. Ἦταν ἕνα ἄσημο ψαροχώρι, πατρίδα τῶν ψαράδων πρώτων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σίμωνος — Πέτρου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρέα, τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάν-

νη, πού ἄφισαν τὰ ψάρια τῆς λίμνης καὶ ἀκολούθησαν τὸ Χριστό, γιὰ νὰ ψαρεύουν ἀνθρώπους, ὅπως τοὺς εἶπε : «δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων (Ματθ. 4, 19).

Ἡ Καπερναοὺμ εἶναι ἡ πόλη τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ἔζησε καὶ ἐκεῖ ἀνέπτυξε ἀρχικὰ τὴ μεσσιανικὴ του διδασκαλία. Ἀλλὰ σήμερα στὴ θέση του δὲν σώζεται τίποτε. Μόνο ἐρείπια. Ἐρη-

Εἰκ. 6. — Καπερναοὺμ. Ἡ συναγωγή ὅπου ἐδίδασκε ὁ Ἰησοῦς.
(ZEV VILNAY, *The Guide to Israel*, Jerusalem 1978, p. 496).

μώθηκε τὸν 6 αἰῶνα. Ὡς φαίνεται, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Καπερναοὺμ δὲν πίστεψαν στὰ τόσα θαύματα πού εἶδαν, γιὰτὶ δὲν εἶχαν πίστη. Καὶ ὅπως εἶπε ὁ Γκαῖτε : *Τὸ θαῦμα εἶναι φίλτατο τέκνο τῆς πίστεως*. Καὶ πραγματοποιήθηκε ἡ πρόρρηση τοῦ Χριστοῦ πού ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος (11, 23): «Καὶ σὺ Καπερναοὺμ, πού ὑψώθηκες μέχρι τὸν οὐρανό, μὲ τὴ μεγάλη τιμὴ πού σοῦ ἔκαμα νὰ σὲ ἐκλέξω ὡς πόλη τῆς μόνιμης διαμονῆς του καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς θαυματουργικῆς δράσης μου, θὰ κατεβεῖς στὸν ἄδη, ἔνεκα τῆς ἀπιστίας σου».

Ὁ τόπος πού ἦταν ἡ πόλη εἶχε γίνει ἀπλησίαστο ἔλος. Τὸ 1894 Φραγκισκανοὶ μοναχοὶ ἀγόρασαν τὴν ἔκταση ἀπὸ τοὺς Βεδουίνους καὶ μὲ πολλοὺς κόπους, δαπάνες καὶ χρόνο ἀποκά-

λυσαν μεγάλο μέρος τῶν ἐρειπίων. Ἀποκάλυψαν τὴ συναγωγή, ὅπου δίδασκε ὁ Χριστός, τὸ σπίτι τοῦ Πέτρο, ποὺ τὸ εἶχαν μεταβάλλει τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀγ. Ἑλένης σὲ ἐκκλησία, τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ, βρῆκαν καὶ τοὺς μύλους ποὺ ἄλεθαν τὰ σιτηρὰ των καὶ τὰ ἐλαιοτριβεῖα των. Τὰ ἐρείπια τῆς Καπερναοὺμ μιλοῦν στὸ σημερινὸ ἐπισκέπτη γιὰ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ τῆς. Στοὺς δρόμους τῆς περπάτησε ὁ Χριστὸς μὲ τὴν ἀκολουθία τῶν μαθητῶν του καὶ τοῦ κόσμου τῶν θαυμαστῶν του. Κάθε πέτρα ἔχει τὴ δική της ἱστορία. Τὰ ἐρείπια τῆς Καπερναοὺμ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἱεροὺς χώρους καὶ τοὺς πιὸ ζωντανοὺς τῆς Χριστιανικῆς Ἱστορίας.

ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Ὁ Ἰησοῦς ἀναχώρησε μὲ τοὺς μαθητὲς του ἀπὸ τὴ Γαλιλαία νὰ πᾶνε στὴν Ἱερουσαλὴμ, γιὰ νὰ ἐορτάσουν τὸ πάσχα. Ἡ ἀπόσταση εἶναι 158 χλμ. καὶ τὸ ταξίδι κράτησε τρεῖς ἡμέρες. Τὸν ἴδιο δρόμο ἀκολούθησε, 2.000 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ Χριστό, καὶ ὁ Ἀβραάμ μὲ τὰ ποιμνιά του. Ὁ δρόμος περνοῦσε ἀπὸ τὴ Σαμάρεια καὶ οἱ Σαμαρεῖτες δὲν τοὺς ἐπιτρέψαν νὰ περάσουν καὶ ἀκολούθησαν τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνη. Καὶ ἔφθασαν στὴν Ἱεριχώ, σπουδαῖο κέντρο τότε ἑλληνορωμαϊκὸ εἰδωλολατρικόν, ὅπου τὸν ὑποδέχτηκε ὁ ἀρχιτελώνης Ζαχαῖος (Λουκ. 19, 1). Ἡ Ἱεριχώ εἶναι ἡ χαμηλότερη πόλη τοῦ κόσμου, 250 μ. κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς Μεσογείου καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ 35 χλμ. Ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι 1.050 μ. πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὴν Ἱεριχώ. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Ἰησοῦς στοὺς μαθητὲς του : *ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλημα.* (Λουκ. 18, 31). Ὁ Ἰησοῦς ἐγνώριζε αὐτὰ ποὺ ἔμελε νὰ πάθει καὶ προεῖπε στοὺς μαθητὲς του ἀνεβαίνοντας στὰ Ἱεροσόλημα: *καὶ τελειωθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου· παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐμπαιχθήσεται καὶ ὕβρισθήσεται καὶ ἐμπτυσθήσεται. καὶ μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται* (Λουκ. 18, 31).

Φθάνοντας στὴν Ἱερουσαλὴμ ἀντίκρυσε τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀπ' ὅπου ἡ θέα εἶναι πανοραμικὴ. Οἱ Ἑβραῖοι

ραββίνοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔγραφαν: "Οποῖος δὲν εἶδε τὴν Ἱερουσαλὴμ μ' ὅλη τὴν ὁμορφιά της δὲν ἔμαθε τί εἶναι μιὰ ὥραία καὶ μεγάλη πόλη. Καὶ ὁ Ἰησοῦς, βλέποντας τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔκλαψε γι' αὐτὴ καὶ εἶπε: *Οἱ ἐχθροὶ σου θὰ κατεδαφίσουν τὰ τεῖχη σου καὶ τὸν ναόν σου καὶ τὰ οἰκοδομήματά σου, θὰ θανατώσουν τὰ τέκνα σου καὶ δὲν θὰ ἀφίσουν λίθον ἐπὶ λίθου, γιατί θεληματικὰ τυφλώθηκες καὶ δὲν εἶδες τὸ Θεὸ ποῦ σὲ ἐπισκέφτηκε* (Λουκ. 19, 44).

Ἡ καταστροφή ποῦ προεῖπε ὁ Χριστὸς ἔγινε ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια. Ἡ Ἱερουσαλὴμ τὸ 70 μ.Χ. καταστράφηκε ἀπὸ τὰ θεμέλια ἀπὸ τὸ Ρωμαῖο στρατηγὸ Τίτο, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τῶν Ἑβραίων. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομώντος, τὸ καύχημα τῶν Ἑβραίων, κήκε καὶ τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων τοῦ ναοῦ στόλισαν τὸ θρίαμβο τοῦ Τίτο στὸ Forum Romanum τῆς Ρώμης, ὅπως φαίνεται στὴν ἀνάγλυφη στήλη τοῦ θριάμβου τοῦ Τίτο. Καὶ ἔμεινε μόνο ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ ναοῦ, ὁ λεγόμενος *Τοῖχος τῶν ὀδυρμῶν*, ὅπου προσέρχονται σήμερα οἱ Ἑβραῖοι καὶ προσκυνοῦν μὲ κατάνυξη.

Ὁ Ἑβραῖος ἱστορικὸς Ἰώσηπος ἀναφέρει, ὅτι ἀπὸ τοὺς 600.000 ποῦ ἦταν μέσα στὴν πόλη 97.000 αἰχμαλωτίστηκαν, χωρὶς τοὺς σταυρωμένους, ποῦ ἔγιναν δάσος οἱ σταυροὶ γύρω στὴν πόλη, καὶ αὐτοὺς ποῦ ἔσφαξαν. Ἀπὸ μιὰ μόνο πύλη ἔρριξαν ἔξω 115.800 πτώματα (Keller σ. 552).

Στὴ θέση τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ Ρωμαῖοι ἔκτισαν νέα πόλη καὶ τὴν ὀνόμασαν Aelia Capitolina. Στὴ θέση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Τάφου οἰκοδόμησαν ναὸ τῆς Ἀφροδίτης.

Διακόσια χρόνια ἡ Ἀγία Πόλη ἦταν ἓνας ἀσήμαντος ρωμαϊκὸς οἰκισμὸς, ὅπου κατοικοῦσαν μερικοὶ Χριστιανοὶ καὶ μερικοὶ Ἑβραῖοι, ποῦ πῆγαιναν νὰ κλάψουν γιὰ τὴν καταστροφή τοῦ ναοῦ τῶν, στὸ τεῖχος τῶν δακρύων. Kotel hama - aravi ἑβραϊκά.

Τὸ 324 ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε αὐτοκράτωρ καὶ ἀνακήρυξε ἐπίσημη τὴ Χριστιανικὴ Θρησκεία. Στὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας ὁ ἐπίσκοπος τῆς Aelia Capitolina πληροφόρησε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν μητέρα του Ἑλένη γιὰ τὴν κατάσταση στὴν Ἀγία Πόλη.

Τὸ 326 ἡ Ἁγία Ἑλένη πῆγε στὴν Ἱερουσαλήμ. Σὲ μιὰ κρύπτη τοῦ Γολγοθᾶ βρῆκε τὸ σταυρὸ ποὺ σταυρώθηκε ὁ Χριστός. καὶ στὴ θέση αὐτὴ ἔκτισε τὸν πρῶτο ναὸ τοῦ Παναγίου Τάφου πάνω στὸ βράχο τοῦ Γολγοθᾶ.

Τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527 - 565) ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι βυζαντινὴ πόλη. Σ' αὐτὴ κτίστηκαν περισσότερες ἀπὸ 300 ἐκκλησίες, ποὺ ἡ μεγαλύτερη ἦταν τοῦ Παναγίου Τάφου. Τὸ μῆκος της ἦταν 130 μ.

Τὸ 614 οἱ Πέρσαι κατάλαβαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ κατὰστροψαν τὶς περισσότερες ἐκκλησίες. Στὴ θέση τοῦ Ἁγίου Τάφου ἔκτισαν ἓνα νοσοκομεῖο.

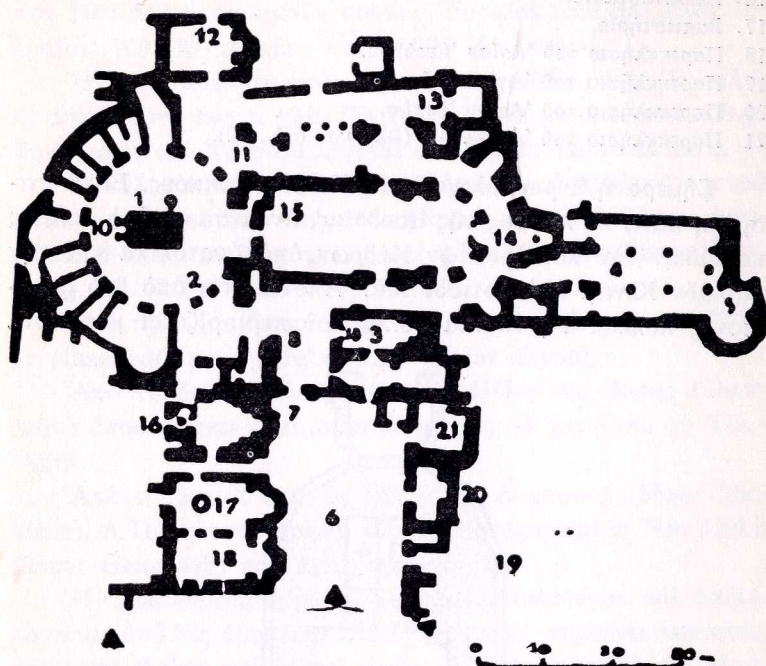
Τὸ 629 οἱ Βυζαντινοὶ ἀνακτήσαν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐξαγόρασαν τὸ σταυρὸ ποὺ σταυρώθηκε ὁ Χριστός καὶ ξανάκτισαν τὸ ναό.

Ὑστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, τὸ 638, ὁ χαλίφης Ὁμαρ Ἴμπν ἐλ Χατᾶπ (Khattab) ἐγίνε κύριος τῆς Παλαιστίνης. Εἰσῆλθε στὴν Ἱερουσαλήμ ἀπλὰ καὶ ταπεινά. Δέχτηκε τὸν πατριάρχη Σοφρόνιο καὶ τοῦ παρέδωσε τὸ ἱστορικὸ ἔγγραφο, τὸν Ἀχτιναμέ, ποὺ σημαίνει συμφωνία. Μὲ αὐτὸ «ἀναγνωρίζεται εἰς τὸ βασίλειον γένος τῶν Ὀρθόδοξων Ρωμαίων (δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων) ἡ κυριότης καὶ κατοχὴ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων καὶ ἄλλα προνόμια». (Ἐνα ἀντίγραφο τοῦ ἀχτιναμέ αὐτοῦ ἔχει ἡ Μονὴ Ἀπεξανῶν). Ἐπισκέφτηκε τὸ ναὸ τῆς Ἀναστάσεως καὶ προσευχήθηκε ἔξω ἀπὸ τὸ ναό, γιὰ νὰ μὴ παραδοθεῖ στοὺς Μουσουλμάνους.

Τὸν 9 αἰῶνα ὁ φανατικὸς Μουσουλμάνος φατιμίτης χαλίφης ἁλ Χακίμ ἐκήρυξε ἄπιστους τοὺς μὴ Μουσουλμάνους καὶ κατὰστροψε τοὺς ναοὺς των καὶ μεταξὺ αὐτῶν τοῦ Παναγίου Τάφου.

Τὸ 1099 οἱ Σταυροφόροι καταλάβαν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐσφαξαν τοὺς Μουσουλμάνους καὶ τοὺς Ἑβραίους καὶ τὸ αἷμα ἔτρεξε ποτάμι. Παραμέρισαν τοὺς Ὀρθόδοξους Ἑλληνες, ποὺ μέχρι τότε ἦταν οἱ κύριοι φύλακες τῶν Ἁγίων τόπων καὶ ἀνοικοδόμησαν τὸ Ναὸ τοῦ Παναγίου Τάφου, ποὺ κάλυψε μόνο τὴ μισὴ ἔκταση τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ. Ὁ ναὸς αὐτὸς σώζεται μέχρι

σήμερα μὲ τίς τροποποιήσεις ποὺ ἔγιναν στὸ πέρασμα τόσων αἰώνων.

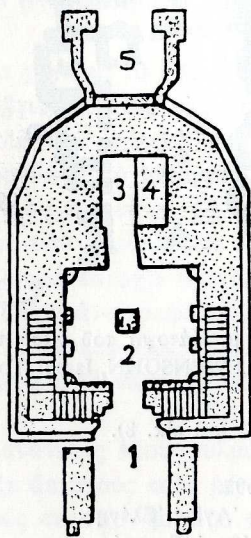

Εἰκ. 7. — Ἱερουσαλήμ. Κάτοψη τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Τάφου.
(AVRAHAM LEWENSOHN, Israel Tourguide, Tel Aviv 1978),
p. 271).

1. Ὁ Ἅγιος Τάφος (βλ. καὶ εἰκ. 8).
2. Ἡ Rotonda.
3. Ἡ Πέτρα τοῦ Γολγοθᾶ.
4. Τὸ παρεκκλήσιο τῆς Ἁγίας Ἑλένης.
5. Ἡ κρύπτη ὅπου εὗρέθη ὁ Σταυρός.
6. Τὸ Ἀτρίον, νάρθηκας.
7. Ἡ πρόσοψη.
8. Ἡ Πέτρα τοῦ Χρίσματος.
9. Τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγγέλου.
10. Τὸ παρεκκλήσιο τῶν Κοπτῶν.
11. Τὸ παρεκκλήσιο τῆς Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς.
12. Τὸ παρεκκλήσιο τῶν Παρρησιῶν.
13. Ἡ φυλακὴ τοῦ Ἰησοῦ. (βλ. συνέχεια σελ. 36).

14. Διανομή τῶν ἱματίων τοῦ Ἰησοῦ.
15. Ὁ Χορὸς τῶν Ὁρθοδόξων.
16. Κωδωνοστάσιο.
17. Βαπτιστήριο.
18. Παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου.
19. Παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἀβραάμ.
20. Παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ.
21. Παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγγέλου. (Βλ. καὶ σελ. 40).

Σήμερα ἡ Ἱερουσαλὴμ ἔχει 400.000 κάτοικους. Εἶναι κτισμένη πάνω σὲ λόφους τῆς Ἰουδαίας, ἀνάμεσα σὲ δυὸ βαθεῖς κοιλάδες, τὴν κοιλάδα τῶν Κέδρων ἀπὸ ἀνατολικά καὶ τὴν κοιλάδα Κινῶμ ἀπὸ νοτιοδυτικά. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ ξεχωριστὲς πόλεις. Τὴν παλιὰ πόλη, ποὺ περιορίζεται μέσα στὰ

Εἰκ. 8. — Ἱερουσαλὴμ. Κάτοψη τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Τάφου (Κουβούκλιο).
(ZEV VILNAY, The Guide to Israel, Jerusalem 1978, p. 147).

1. Εἴσοδος ἀπὸ τὴ Ροτόντα.
2. Τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγγέλου.
3. Ὁ Τάφος τοῦ Ἰησοῦ.
4. Μαρμάρινη πλάκα 2.02×0.93 μ.
5. Παρεκκλήσιο τῶν Κοπτῶν.

τείχη, πού κτίστηκαν τὸ 1537, καὶ στὴ Νέα Πόλη, πού ἀπλώ-
νεται δυτικὰ τῆς παλιᾶς. Στὴν παλιὰ πόλη κατοικοῦν Ἀραβες,
Ἕλληνες, Καθολικοί, Ἀρμένιοι, Ἀβυσσινιοὶ καὶ Ἑβραῖοι. Ἐνῶ
στὴ Νέα πόλη κατοικοῦν κυρίως Ἑβραῖοι. 260.000 εἶναι Ἑ-
βραῖοι, 100.000 Ἀραβες καὶ 40.000 Χριστιανοί.

Ἡ παλιὰ καὶ Νέα πόλη ἔχει ἔκταση 105 τ. χλμ. Ἡ παλιὰ
καλύπτει μόνο ἓνα τ. χλμ. Ἐνα τετράγωνο μὲ πλευρὰ 1.000 μ.
Τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ λέγεται ὅτι εἶχε διπλάσια ἔκταση.

Ἡ παλιὰ πόλη ἔχει 8 Πύλεις. Ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ
εἶναι ἡ πύλη τοῦ Ἀγ. Στεφάνου (Shaar Arayot) ἀπ' ὅπου συνε-
χίζεται ἡ ὁδὸς τοῦ Μαρτυρίου, καὶ ἡ Χρυσὴ πύλη (Shaar Hara-
haim). (Βλ. Σχεδιάγραμμα).

Ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ εἶναι ἡ Πύλη τῶν Μαυριτανῶν (Sha-
ar Haashpot) καὶ ἡ Πύλη Σιών (Shaar Ziyon).

Ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ εἶναι ἡ Πύλη τῆς Ἰόπης (Shaar
Jaffo) ὅπου φθάνει ὁ αὐτοκινητόδρομος 63 χλμ. ἀπὸ τὸ Τελ -
Ἀβίβ.

Ἀπὸ τὸ βορρᾶ εἶναι ἡ Πύλη τῆς Δαμασκοῦ (Shaar She-
khem), ἡ Πύλη τοῦ Ἡρώδη (Shaar Hordus) καὶ ἡ Νέα Πύλη
(Shaar Henadash) πού ἀνοίχτηκε τὸ 1870.

Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐβραϊκὰ λέγεται Jerushalayim καὶ ἐτυμο-
λογεῖται ἀπὸ τὶς ἐβραϊκὲς λέξεις jeru πού σημαίνει *κομιστής*,
δότης καὶ shalem πού θὰ πεῖ *εἰρήνη*. Ἡ πόλη πού φέρνει εἰρή-
νη, ἡ πόλη τῆς εἰρήνης. Οἱ Εὐαγγελιστὲς τὴν ἀναφέρουν Ἱε-
ρουσαλήμ, σχετίζοντάς την μὲ τὴν ἐλληνικὴ λέξη ἱερός.

Ἡ Ἱερουσαλήμ βρίσκεται στὸν 31,46 παράλληλο βόρειου
πλάτους. Δηλαδή 3,5 παράλληλους νοτιότερα τῆς νότιας ἀκτῆς
τῆς Κρήτης. Καὶ ὅμως ὁ χειμώνας εἶναι δριμύς καὶ τὸ χιόνι
δὲν εἶναι σπάνιο εἶδος στὴν Ἀγία Πόλη. Ἡ βροχόπτωση εἶναι
γύρω στὰ 500 χιλιοστά, ὅση περίπου καὶ στὸ Ἡράκλειο.

Ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι σήμερα ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα
τουριστικὰ κέντρα τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαιότερο. Ἀπὸ
τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ προσκυνητὲς ξε-
κινοῦσαν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ δοῦν τὰ μέρη ὅπου
διαδραματίστηκαν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ προσκυνήσουν
τὸν τάφο του. Καὶ πρὶν ἀπὸ 100 χρόνια τὰ ταξίδια ἦταν πολὺ

δύσκολα. Ὑπάρχουν ἀπεικονίσεις τῶν ταξιδίων αὐτῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα ποὺ οἱ χατζήδες περνοῦσαν τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ ρυάκια στοὺς ὤμους κανενὸς μπεντουίνου.

Μὲ τὰ σημερινὰ μέσα μπορεῖ νὰ πάει κανεὶς εὐκολα καὶ ἄνετα. Τὸ ἀεροπορικὸ ταξίδι Ἀθήνα - Τέλ Ἀβὶβ διαρκεῖ μιάμιση ὥρα. Ἀπὸ τὸ Τέλ Ἀβὶβ στὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι 68 χλμ., δηλαδὴ ὅσο ἀπέχει ὁ Ἅγ. Νικόλαος ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο. Ἄν ὁ ταξιδιώτης προτιμᾷ τὸ πλοῖο θὰ ἀποβιβαστεῖ στὴ Χάϊφα, 161 χλμ. ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, 2 ὥρες μὲ τὸ λεωφορεῖο ἢ τὸ σιδηρόδρομο.

Ἡ Ἀθήνα εἶναι ἡ πόλη τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Σοφίας. Ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι ἡ Πόλη τῆς Πίστης, ἡ Πόλη τοῦ Μονοθεϊσμοῦ, τοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως μοναδικοῦ Θεοῦ, Κυρίου τῶν Πάντων, ποὺ πιστεύουν οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Μουσουλμάνοι, οἱ τρεῖς κυριότερες μονοθεϊστικὲς θρησκείες, μὲ τὸν τρόπο τῆς ἡ καθεμιά. Ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι ἡ Ἁγία Πόλη γιὰ τὸ 99 % τοῦ Δυτικοῦ κόσμου καὶ γιὰ τὸ 60 % τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς. Κάθε πέτρα τῆς Ἱερουσαλήμ ἔχει καὶ τὴ δική της ἱστορία, στὸ πέρασμα 5.000 χρόνων. Ὑπάρχουν μνημεῖα ἐβραϊκά, μνημεῖα τοῦ Ἰσλάμ ἀλλὰ κυριαρχοῦν τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα. Χριστιανικοὶ ναοὶ ξεφυτρώνουν σ' ὅλους τοὺς δρόμους μὲ τὴ γνωστὴ σιλουέτα των καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ των καὶ μνῆμες τοῦ Χριστοῦ στὴν πόλη τοῦ μαρτυρίου του.

Ἄς περπατήσουμε νοερὰ τὸν τελευταῖο δρόμο ποὺ περπάτησε ὁ Χριστός, σηκώνοντας τὸ σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου του. Στὴν πινακίδα τοῦ δρόμου εἶναι γραμμένον τὸ ὄνομά του : Via dolorosa. Ὁδὸς τοῦ Πόνου. (Βλ. Σχεδιάγραμμα).

Στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου δεξιὰ ἀριθ. 69 εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγ. Ἀννας, κτισμένος ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους στὴ θέσῃ ποὺ ἦταν τὸ σπίτι τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἀννας, ὅπου γεννήθηκε ἡ Παναγία. Πίσω ἀπὸ τὸ ναὸ ἦταν ἡ κολυμβήθρα Βηθσεδά, ὅπου ὁ Ἀγγελος Κυρίου ἐτάραττε τὸ ὕδωρ καὶ ὁ πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος ὑγιὲς ἐγένετο (Ἰωάν. 5, 4).

151. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ στὴ θέσῃ αὐτὴ ἦταν τὸ Πραιτώριο ὅπου οἱ Ἰουδαῖοι δόγησαν τὸν Ἰησοῦ νὰ τὸν δικάσει ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς Πόντιος Πιλάτος.

150. Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Πρατώριο εἶναι ὁ χώρος ὅπου ὁ Πιλάτος ἐμαστίγωσε τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸν παρέδωκε στὸ μαινόμενο ὄχλο νὰ τὸν σταυρώσει. Στὴ θέση αὐτὴ εἶναι σήμερα ὁ ναὸς τῆς μαστίγωσης. Ἐδῶ εἶναι ἡ *δευτέρα στάση*. Ἡ *πρώτη* εἶναι στὸ Πραιτώριο.

149. Ἐδῶ εἶναι τὸ μέρος ὅπου ὁ Πιλάτος ὁδήγησε τὸν Ἰησοῦ μὲ τὸν ἀκάνθινο στέφανο καὶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸν ὄχλο : *Ecce homo* — Ἴδου ὁ ἄνθρωπος. Οἱ ἀρχιερεῖς ὅταν τὸν εἶδαν ἐκραύγαζαν : Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτὸν (Ἰωάν. 19, 5).

Ὁ δρόμος στρίβει ἀριστερά. Ἐκεῖ εἶναι ἡ *Τρίτη Στάση*.

Στὸ σημεῖο τῆς παρόδου αὐτῆς εἶναι ἡ *Τέταρτη Στάση*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς συνάντησε τὴ Μητέρα του. Στὴ θέση αὐτὴ ἔχει κτιστεῖ μιὰ καθολικὴ ἐκκλησία. Ἡ Παναγία τῶν Σπασμῶν.

Ἡ *Via Dolorosa* στρίβει δεξιὰ. Στὴ στροφή εἶναι ἡ *Πέμπτη Στάση*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀγκάρευσαν Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον καὶ σήκωσε τὸ Σταυρό. Ὁ Ἰησοῦς, κουρασμένος, ἀκούμπησε τὸ χέρι στὸν τοῖχο καὶ τὸ ἀποτύπωμά του σᾶς δείχνουν σήμερα σὲ μιὰ πέτρα τοῦ τοίχου.

Ὁ δρόμος ἀνηφορίζει. Στὸ σημεῖο 140 ἡ *VI Στάση*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ὁ Οἶκος τῆς Ἀγ. Βερνίκης. Τὸ ὄνομά της ἐτυμολογοῦν ἀπὸ τὶς λέξεις *vero* καὶ *icon* ποὺ σημαίνει ἀληθινὴ εἰκόνα. Κατὰ τὴν παράδοση ἡ Βερνίκη σκούπισε τὸ ἰδρωμένο καὶ ματωμένο ἀπὸ τὸν ἀνήφορο καὶ τὴν ἀγωνία πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποτυπώθηκε ἡ εἰκόνα του στὸ μανδήλιο. Ἡ εἰκόνα ἐκεῖνη τοῦ Χριστοῦ, ποὺ θεωρεῖται ἡ πιὸ γνήσια, βρίσκεται στὸν Ἅγιο Πέτρο τῆς Ρώμης.

Ὁ δρόμος συνεχίζει ἀνηφορικὸς μὲ σκαλοπάτια. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ κυρίως ἀγορά. Σ' ὅλο αὐτὸ τὸν ἀνηφορικὸ δρόμο οἱ τοῖχοι τῶν οἰκοδομῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος κι ἀπὸ τὸ ἄλλο στηρίζονται μὲ ἐναέριες ἀντηρίδες. Εἶναι ὁ πιὸ πολυσύχναστος δρόμος ἀπὸ ξένους καὶ συνεπῶς ὁ πιὸ ἐμπορικὸς δρόμος τῆς Ἱερουσαλὴμ, κυρίως τουριστικῶν εἰδῶν χριστιανικῶν ἐνθυμίων.

Στὴ διασταύρωση μὲ τὴν ὁδὸ Χὰν Ἐτζεῖτ σημειώνεται ἡ *VII Στάση*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἦταν τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλὴμ τὴν

ἐποχή τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐδῶ ἦταν ἡ Πύλη τῆς Κρίσεως ἀπὸ ὅπου ἐξῆλθε ὁ Ἰησοῦς «εἰς τὸν λεγόμενον Κρανίου Τόπον, ὅς λέγεται ἐβραϊστὶ Γολγοθᾶ» (Ιωάν. 19, 17).

Προχωρώντας μερικὰ μέτρα φθάνομε στὴν *VIII Στάση* ὅπου εἶναι σήμερα ἡ ὁρθόδοξη μονὴ τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπους. Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς εἶδε τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν ποὺ ἀκολουθοῦσαν καὶ ἔκλαιαν καὶ εἶπε πρὸς αὐτάς. «*Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι ἐν αἷς ἐροῦσι· Μακάριαι αἱ στεῖραι καὶ κοιλίαι αἱ οὐκ ἐγέννησαν καὶ μαστοὶ οἳ οὐκ ἐθήλασαν*». (Λουκ. 23, 28).

Οἱ ὑπόλοιπες 6 Στάσεις — ὅλες εἶναι 14 — ἦταν στὸ χῶρο τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου εἶναι σήμερα ὁ Ναὸς τοῦ Παναγίου Τάφου.

Ὁ σημερινὸς ναός, τῆς Ἀναστάσεως ἢ τοῦ Παναγίου Τάφου, μὲ τὰ διάφορα παρεκκλήσια τῶν διαφόρων δογμάτων καλύπτει 8.800 τ.μ. Ἐνα τετράγωνο 110 × 80 μ. Μπορεῖ νὰ χωρέσει 10.000 ἄτομα. Ἡ εἴσοδος τοῦ εἶναι ἀπὸ τὴ νότια πλευρά. Τὸ δάπεδο τοῦ σημερινοῦ ναοῦ εἶναι 11 μ. ὑψηλότερα ἀπὸ τὸ ὑψόμετρο ποὺ ἦταν τὸ ἔδαφος ὅταν σταυρώθηκε ὁ Χριστός. Εἶναι τὸ ὑψηλότερο σημεῖο τῆς παλιᾶς πόλης, ὁ λεγόμενος Γολγοθᾶς. Ἡ λέξις εἶναι ἐβραϊκὴ *gulgolet* ποὺ σημαίνει κρανίο. Ἐπειδὴ τὸ κρανίον τοῦ Πρωτοπλάστου ἦταν θαμμένο ἐδῶ. (Βλ. κάτοψη τοῦ ναοῦ σελ. 35).

Ἄς κάνομε μιὰ σύντομη νοερὴ ἐπίσκεψη :

Ὁ χῶρος *ἀριθ. 6* εἶναι ὁ νάρθηκας τοῦ ναοῦ. Τὸ πρῶτο ἄριστερὰ εἶναι τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου καὶ τὸ ἀμέσως ἐπόμενο 17 εἶναι τὸ Βαπτιστήριον. Στὸ χῶρο 16 εἶναι τὸ κωδωνοστάσιο.

ἀριθ. 7. Ἡ πρόσοψη τοῦ ναοῦ διατηρεῖ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κτίσματος τῶν Σταυροφόρων.

ἀριθ. 8. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι μιὰ πλάκα ἀπὸ ἐρυθρὸ μάρμαρο. Ἡ πλάκα τοῦ Χρίσματος. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔβαλαν τὸ Χριστὸ μετὰ τὴν ἀποκαθήλωση, γιὰ νὰ τὸν ἐτοιμάσουν γιὰ ταφή, σύμφωνα μὲ τὰ ἐβραϊκὰ ἔθιμα (Ιωάν. 19, 40). Ἀρχικὰ τοποθετήθηκε ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους. Ἀλλὰ ἐφθάρηκε ἀπὸ τὰ προσκυνήματα καὶ ἀντικαταστάθηκε τὸ 1810.

Ἀριθ. 3. Ἐδῶ εἶναι τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Γολγοθᾶ, τὸ σημεῖο ὅπου σταυρώθηκε ὁ Χριστός. Κάτω ἀπ' αὐτὸ ὑπάρχει μικρὸ σπήλαιο ὅπου εἶχε ταφεῖ ὁ Ἀδάμ. Λέγεται ὅτι ὑπάρχει ἡ ὁπὴ ποὺ στήριξαν τὸ σταυρό.

Ἀριθ. 2. Τὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ ναοῦ λέγεται Rotonda. 18 κολόνες ὑποβαστάζουν τὸ θόλο ποὺ ἔχει ὕψος 50 μ.

Ἀριθ. 1. Στὸ κέντρο τῆς Rotonda εἶναι τὸ Κουβούκλιον (Cubiculum). Εἶναι ἓνα ἰδιαίτερο κτίσμα σὲ μῆκος 8.25 μ. καὶ πλάτος 5,5 μ. καὶ ὕψος 6.5 μ. μὲ κωνοειδῆ τροῦλλο. Στὴν πρόσοψη τοῦ μνημείου εἶναι 6 μανουάλια : 2 τῶν Ὁρθοδόξων, 2 τῶν Καθολικῶν καὶ 2 τῶν Ἀρμενίων. Μιὰ ἐπιγραφή ἀναφέρει :

Ἀνωκοδομήθη τὸ θεῖον κουβούκλιον τοῦ Παναγίου τάφου ὅλον ἐκ θεμελίων δι' ἐλέους τῶν Ὁρθοδόξων Ρωμαίων ἐπὶ τῆς πατριαρχείας κυρίου Πολυκάρπου ἐν ἔτει αὐτοῦ κατὰ μῆνα Μάρτιον.

Τὸ κουβούκλιο χωρίζεται σὲ δυὸ μικροὺς χώρους. Στὸν προθάλαμο ὅπου ὑπάρχει τεμάχιο ἀπὸ τὸν ἀποκυλισθέντα λίθο τοῦ τάφου καὶ πάνω ἀπ' αὐτὸ κρέμονται 15 καντήλια, 5 τῶν Ὁρθοδόξων, 5 τῶν Καθολικῶν, 4 τῶν Ἀρμενίων καὶ 1 τῶν Κοπτῶν.

Στὸ χῶρο στὸ βάθος εἶναι ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ σὲ σχῆμα μαρμάρινης τράπεζας 2×2.20 μ. Πάνω ἀπ' αὐτὸ εἶναι ἐντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα μὲ ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Τὸν τάφο φωτίζουν διαρκῶς 43 καντήλια, 13 τῶν Ὁρθοδόξων, 13 τῶν Καθολικῶν, 13 τῶν Ἀρμενίων καὶ 4 τῶν Κοπτῶν.

Ἀριθ. 11. Ἐδῶ εἶναι τὸ παρεκκλήσιο τῆς Μαγδαληνῆς.

Ἀριθ. 12. Ἐκεῖ εἶναι τὸ παρεκκλήσιο τῶν Θεοφανείων.

Ἀριθ. 13. Ἡ φυλακὴ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἀριθ. 14. Παρεκκλήσιο τῆς Ἀγ. Ἑλένης.

Ἀριθ. 15. Ἡ κρύπτη ὅπου εὗρέθη ὁ Σταυρός.

Σὲ μιὰ ὁμιλία περιορισμένου χρόνου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπτύξει κανένας τόσα κοσμοϊστορικὰ γεγονότα.

Τελειώνοντας ἐδῶ σᾶς εὐχομαι νὰ ἐπισκεφθεῖτε οἱ ἴδιοι τοὺς Ἁγίους Τόπους γιὰ νὰ δεῖτε μὲ τὰ μάτια σας ὅσα δὲν μπορεῖ νὰ μεταδώσει ὁ λόγος ἀκόμη καὶ ἡ εἰκόνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. 'Η 'Αγία Γραφή τόμ. Α', Β', Γ', Νικ. Λούβαρη, 'Αθήναι 1955.
2. Φλάβιος 'Ιώσηπος, 'Ιουδαϊκή 'Αρχαιολογία και 'Ιουδαϊκός Πόλεμος.
3. 'Ηροδότου 'Ιστορία.
4. Παν. Μπρατσιώτη, καθηγ. Βιβλικής 'Ιστορίας, Πανεπ. 'Αθηνών, Οί Φιλισταίοι και ὁ αἰγαιοκρητικός Πολιτισμός ἐν Παλαιστίνη, 'Αθήναι 1926.
5. Μαν. Χατζηδάκη, Τοιχογραφίες στὴν Κρήτη, Κρητ. Χρονικά ΣΤ'.
6. Werner Keller, 'Η Βίβλος ὡς 'Ιστορία Λαῶν καὶ Πολιτισμῶν, μετάφραση 'Αννας Παπαδημητρίου, 'Αθήναι 1968.
7. Avraham Lewensohn, Israel Tour Guide, Tel - Aviv 1978.
8. Zev Vilnay, ph. d. The Guide to Israel, Jerusalem 1978.
9. Stanislao Laffreda, Cafarnao, La Citta di Gesu, Jerusalem 1976.
10. Bob Baseman, Masada, Guide illustrè et souvenir, 1976.
11. Mikha Livne et Ze'ev Mechel, Masada.
12. Roger Summers, Zimbabwe, A rhodesian Mystery, Cape Town.
13. Ant. Lombardo, Documenti della Colonia Veneziana di Creta Imbreviature di Pietro Scadron 1271, Torino 1942.

